

Mikrotoponimai ir praeitis

Vytautas Sirtautas

Iš 1970 m. Gruzdžių ekspedicijos

Ekspedicija vyko 1970 m. Tokioms ekspedicijoms jau turėjau šiek tiek patirties: 1948 m. Varenāvo ir kt. apylinkių lituanistinė ekspedicija (Baltarusijoje); žodžius lietuvių kalbos žodynui užrašinėjau visą laiką. Ir vėliau, 1978 m., dalyvavau Jōniškio apylinkėse (Molėtų r.) lituanistinėje ekspedicijoje, vadovavau keliolikos asmenų grupei.

Gruzdžių apylinkės ekspedicija buvo kompleksinė, plataus masto, joje dalyvavo labai daug žmonių. Domėtasi istorija, muzika, dainomis, daiktais ir kitomis realijomis, ligomis bei jų gydymu senovėje ir užrašymo metu, žaidimais, mokymusi, ūkininkavimu, kitomis kultūrinėmis vertybėmis.

Užrašinėjome 1970 m. rugpjūčio 15–22 d., po to buvo aptarimas. Dārgaičių kaimas buvo labiausiai apklausinėjamas. Pradžioje užrašinėjome kartu su Kaziu Eigminu, Edmundu Dapkevičiumi, paskui vienas. Daugiausia užrašiau vietovardžių bei vandenvardžių (mikrotoponimų), įdomesnių pateikiu etimologijas, taip pat pateikiu retesnius žodžius. Tarmės ypatybių išsamiai aptarti nereikėjo, nes tai yra padarę Juozas Pabrėža ir Stasys Tumėnas¹. Užtat čia, į šį straipsnį, įdedu ir nekalbinių dalykų, kuriuos teko išgirsti žmones pasakojant: žaidimų, daiktų, ligų bei jų gydymo aprašų, įdomesnių atsitikimų ir kt. Juoba kad pasitaikė ir tokių, kurių, atrodo, dar niekas nėra aprašęs, sakysime, kūlimo taktų imitacija. Be to, šie etnografiniai aprašai glaudžiai susiję su žodynu.

Žmonės (Dārgaičiuose) minėjo, kad šias apylinkes yra anksčiau aprašinėję ir kiti. Štai Gaudentas Noreika (jį pavadino „rašytoju“), miręs apie 1919 m., esąs gana plačiai aprašęs. Stasės Petrutienės iš Lėgudų kaimo liudijimu, miškus bei jų kvartalus esąs surašęs seniau vienas girininkas. Apie bylą su dvarininku Naryškinu, trukusią 70 m., buvo M. Salagirio rašyta straipsnyje „Bylą užbaigė anūkai“ („Valstiečių laikraštis“, 1967 07 19). Turėjau ir Šiaulių rajono Gruzdžių apylinkės gyvenviečių sąrašą, Aleksandro Vanago patikrintą (jį parūpino K. Eigminas); ten surašyti bei sukirčiuoti (kirčiuotė nurodyta) 39 kaimų, 1 viensėdžio ir 1 miestelio pavadinimai. Suprantama, žmonės mikrotoponimus ne visada vienodai vardydavo ar kirčiuodavo, todėl kartais būdavo sunku nustatyti norminę lytį.

Turbūt beveik nieko neišliko iš anų ankstesniųjų užrašų. Daug kas pasimirė ir iš tos ekspedicijos dalyvių. Reikėtų aktyviau užrašyti visa tai, kas laikui bėgant pamirštama, kas nepaliaujamai nyksta. Pagrįstai mums tada priekaištavo Juozas Kibildis (Gruzdžių vnk.):

„Kur buvote prieš dvidešimt metų? Mano tėvas tai žinojo, kaip kiekviena balikė vadinama, mes težinom tik menką dalį“.

Straipsnis, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 01 20, „Versmės“ leidyklai įteiktas 2003 10 22, pirmą kartą paskelbtas 2010 07 19 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029-0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt.

¹ Pabrėža J., Tumėnas S. Gruzdžių šnektos fonetinės ypatybės, *Gruzdžiai*, sudarė L. Varkalienė, Vilnius, 1999, p. 275–279.

Metrika

Šiaulių rajono Gruzdžių apylinkė

Gyvenvietė	Pateikėjai
1. Bartkūnai (1 kirčiuotė) k.	(Užrašė Kazys Eigminas (K. E.)
2. Bučiūnai (1) k.	(“)
3. Dárgaičiai (1) k.	(Užrašė abu, t. y. Kazys Eigminas ir Vytautas Sirtautas (V. S.). 1. Rokas Beinoras, 75 m.* (gim. 1895, R. B.) 2. Antanina Beinoraitė, 76 m., R. Beinoro sesuo (A. B.) 3. Vincas Grigaitis, 65 m. (V. G.)
4. Gruzdžiai (4) vk.	(Užrašė V. S.)
5. Guřbai (2) k.	(Užrašė daugiausia K. E.)
6. Jauneikiškės (1) k.	4. Juozas Kibildis, Juozo s., 70 m. (J. Kb.) 5. Antanas Žąsinas, Antano s., atsikėlęs 1925 m. iš gretimo Daujėčių k., 76 m. (A. Ž.) 6. Gendrūta Žąsinienė, 73 m. (G. Ž.)
7. Jokūbáiciai (1) k.	(Užrašė K. E.)
8. Karveliai (3 ^b) k.	(“)
9. Laumakiai (3 ^b) k.	(“)
10. Lýgudai (1) k.	(Užrašė V. S.) 7. Stasė Petrutienė, 76 m. (S. Pe.) 8. Benediktas Petrutis, 77 m. (B. P.)
11. Maniūšiai (2) k.	(Užrašė V. S.) 9. Agota Letkauskienė, Pelikso d., 80 m. (A. L.) 10. Bijeikienė (B.) 11. Tarasevičienė (T.) 12. Kęstutis Virbickas, 42 m. (K. V.)
12. Račiai (4) k.	(Užrašė V. S.)
13. Ratkūnai (1) k.	(Užrašė V. S.) 13. Rokas Bagdžiūnas, mokytojas pensininkas
14. Raubáiciai (1) k.	(Užrašė K. E.) 14. Julijus Krištopaitis, Stasio s., 89 m. (J. Kr.) 15. Leonas Dambrauskas, 68 m. (L. D.) 16. Stasys Petraitis, 78 m. (S. P.) 17. Antanina Petraitytė, 44 m. (A. P.)
15. Žiógai (1) k.	(Užrašė V. S.) 18. Stasė Matuliokienė, Benedikto d., iki 1934 m. Vasiliauskienė, 77 m. (S. Mat.)

Kaip matome, ne visų kaimų mikrotoponimai tebus surašyti. Žinoma, žmonės minės kai kuriuos objektus, tačiau visumos vaizdo nesusidarys. Vis dėlto šiuo metu jau nė tiek nežinoma būtų, todėl skelbiami ir šie duomenys.

Kiti sutrumpinimai²*a.* – aikštė*amv.* ir *avd.* – asmenvardis*bk.* – bendrinė kalba*bl.* – bala*brus.* – baltarusių k.*dš.* – dešinysis intakas*dv.* – *buv. dvaras**ež.* – ežeras*grv.* – griovys*int.* – intakas*jt.* – įteka*k.* – kaimas*kėl.* – kelias*kln.* – kalnas

* Pateikėjų amžius čia pažymėtas toks, koks buvo užrašymo metu. Pavardžių sutrumpinimais (inicialais) bus naudojamosi tekste norint glaudinti aprašus (kartu išryškės ir gyvenvietė).

K. Eigminas ketino sutvarkytą medžiagą perduoti LKI, ten nurodyti ir pateikėjus. Čia skelbiama tik man atsiųstoji dalis (be pateikėjų).

² *Instrukcija vietovardžių rinkėjams*, Vilnius, 1960; Van HEŽ 15 (Šaltinių santrumpas žr. straipsnio gale). Sutrumpinimai priderinti prie šio leidinio su mažais pakoregavimais.

klv. – kalva
 kp. – kapinės
 kr. – kairysis intakas
 krm. – krūmai
 kvart. – kvartalas
 l. – laukas
 lat. – latvių k.
 lenk. – lenkų k.
 lk. – literatūrinė k.
 lkn. – lieknas
 lot. – lotynų k.
 mš. – miškas
 pr. – prūsų k.
 pv. – pieva

pvd. – pavardė
 rst. – raistas
 rus. – rusų k.
 rž. – režis
 trm. – tarmiškai
 sf. – mot. g. dkt.
 sm. – vyr. g. dkt.
 up. – upė
 upl. – upelis
 vnk. – vienkiemis
 vt. – vieta, vietovė
 // – arba (variantas)
 < – kilęs iš (atsiradęs)
 > – virtęs į

I. Mikrotoponimai

1. Bartkūnų kaimas

Balos:

- 1) **Gruzdžiū balà** bl.
- 2) **Kaĩšos** bl. (yra daug akmenų, vietom alksniai auga, dalis išarta).
- 3) **Kuĩnio baliũkė** bl., miško link, žr. Švilpiko skynimėlis.
- 4) **Liĩngės pakálnė** // **Liĩngbalis** bl. (dabar pjaunama).
- 5) **Mažuõliškių balà** bl.
- 6) **Panamĩnė balà** bl. Ta bala prie pat namų, todėl taip vadinama. (Kartais ji vadinama tiesiog **Balà**. – V. S.). Trm. bàla.
- 7) **Šilỹnė** bl. (apaugusi krūmais; ją pjaudavo).
- 8) **Švilpiko skynimėlis** // **Švilpikas** // **Kuĩnio skynimėlis** (V. S.) (įeidavo į Gurbmiškio mš. – K. E.).
- 9) **Taĩrpbaliai** bl. (dideli kelmynai. – V. S.).

Keliai:

Bartkūnų kelias kel.

Miškai:

Skariškis mš. (valdiškas – V. S.).

Pievos, lankos, kluonai:

- 1) **Ant Gruzdžiū lankà** pv.
- 2) **Ant Bartkūnų** lanka pv. (iki Gurbmiškio).
- 3) **Kluõnai** pv. (Gal čia dvi dalys: **Pakũrinis kluõnas** ir **Sodýbinis kluõnas**, – taip vadina ir gretimo Dargaičių k. kluõnus. – V. S.).
- 4) **Pakũriniai kluõnai** pv. (į Gruzdžių pusę, prie Kūros up. – V. S.).
- 5) **Sodýbiniai kluõnai** pv. (arčiau sodybų. – V. S.).

2. Bučiūnų kaimas

Bučiūnai k. (tarp Saveikių ir Ražų kaimų, į rytus – Laumakių k. – V. S.).

Balos:

- 1) **Bãlos** (trm. bãlas) bl.
- 2) **Gaĩnių balos** bl., esančios Bučiūnų ir Raubaičių k.
- 3) **Gavĩmbalis** bl., krm.

Brastos, žemos vietos:

- 1) **Pempỹnė** įdauba („daug pempių rinkosi“).
- 2) **Tilčiũkas** brasta.

Ežerai:

Týrelio ežeras ež.

Kapai:

Kapėliai kp.

Keliai:

- 1) **Grũzdkelis** (Gruskelis) kelias į Gruzdžius.
- 2) **Raubáičkėlis** (Raubačkėlis) kelias į Raubáičius. – V. S.
- 3) **Žagárkelis** (Žagarkėlis) kelias į Žagarę // **Ant Žagarkelio** vt. mš.

Laukai:

- 1) **Ant Ražũ laũkas** l.
- 2) **Ant Saveĩkiũ laukas** l.
- 3) **Gulbinėlis** l.
- 4) **Paklũonė** l., apžėlęs krũmais, iki pat valdiško miško.
- 5) **Pėkliškė** l. (ariamas) ir bl. (seniau lanka, pievos).
- 6) **Ražũ laũkas** l. (Ražũ k. į šiaurę nuo Bučiũnũ, gretimas. – V. S.).
- 7) **Vidutĩnis laũkas** l. (esantis Gurbũ, Dargaičių ir Bučiũnũ k.; Dargaičiuose aiškino: „Esam vidury lauko“. – V. S.).

Medžiai:

Gėdžiaus liepas (trm. lieps) liepa.

Miškai:

- 1) **Gulbinas** (Gulbins) mš.
- 2) **Gulbinėlis** mš.
- 3) **Dĩdmiškis** mš.
- 4) **Plỹnė** a. Týrelio miško vieta
- 5) **Týrelis** mš. (klampė vieta).
- 6) **Vaũpsiškė** Týrelio miško dalis
- 7) **Visókmedis** // **Žỹdiškė** mš.
- 8) **Žỹdiškė** // **Mažuõliškė** mš.

Rėžiai:

- 1) **Balčiũno rėžis** rž.
- 2) **Bučiũnũ atriezkas** atraiža
- 3) **Bũtáučio rėžis** rž.
- 4) **Gėdžiaus rėžis** rž.
- 5) **Kuũpio rėžis** rž.
- 6) **Petrỹlos rėžis** rž. nuo kaimo dvaro naudai.
- 7) **Sėdýbos rėžis** rž.
- 8) **Veršinsko rėžis** rž.

3. Dargaičių kaimas

Dárgaičiai k., paliktas kaip buvęs (tuo metu), tarp Kantminių ir Gurbų, į šiaurę Bartkūnai, į pietus – Paviliškiai.

Akmenys:

- 1) **Ant Poviláičio akmeno** akmuo (K. E.)
- 2) **Bándzos ákmenas** akmuo

Balos:

- 1) **Bartkúnų balà** bl. labai didelė. Ji buvo prie Eglyno keliuko, „ulyč-galy“. Kai buvo Bartkūnų dvaras, buvo didelės balos.
- 2) **Beĩnoro baliukė** bl.
- 3) **Buñgių balà** bl. (tas kaimelis jau išnykęs).
- 4) **Degtóji baliukė** bl. (apaugusi krūmais; ją neseniai praminė „kai degė miškas“).
- 5) **Gruzdžių balà** bl. Dargaičiai ja naudojosi, ganė gyvulius.
- 6) **Guřbų balà** bl. // **Naryškino bala**. Vandens nebėra.
- 7) **Kaĩšos** // **Kámšos** bl. (Ten augo alksniai; vietom išarta, vietom šienavo).
- 8) **Kantminių balà** bl. (Tai buvo riba tarp Kantminių ir Dargaičių k., apaugusi krūmais, bet šiaurinę dalį išarė. – V. S.).
- 9) **Kulniabaliukė** bl. (apaugusi krūmais. – K. E.).
- 10) **Kulnio skynimėlis** // **Švilpikas** // **Švilpiko skynimėlis** bl. (ieinanti į mišką, duriasi į lauką. – V. S.).
- 11) **Liñgbalis** // **Liñgės pakalnė** bl. Tuo metu pjovė žolę.
- 12) **Mažuóliškių balà** bl. yra Mėdulakio(-ių?) (seniau Mažuóliškių) miške.
- 13) **Panamìnė bala** // **Bala** bl. Vadinama taip, kur prie namų, prie pakluonių.
- 14) **Šilỹnė** bl. Žmonės dar pjaudavo.
- 15) **Šlỹnbalis** (Šlymbalis) bl. (rst.). Nusausinta, iškastas kanalas. Apačioj yra šlyno, todėl taip vadina. Gurbmišky dabar jau nebėra balės.
- 16) **Tarpbaliukas** bl. maža.

Kūdras:

- 1) **Jasiúno kóželka** kūdra Pakūry, t. y. prie Kūros up.
- 2) **Ódmínio kóželka** kūdra, pradeda užslinkti, kanalą iškasė.
- 3) **Vensláusko Gilióji** (Venclaucka) kūdra. Į ją vesdavo arklius plukdyti (maudyti).

Keliai:

- 1) **Bartkúnkelis** // **Bartkúnų kėlias** (kel. į Bartkūnų k.).
- 2) **Buñgių keliukas** kel. Į Bungių (pvd.) sodybas (jų nebėra).
- 3) **Dvárkelis** kel. į dvarą; tai linija, kertanti Dargaičių k. nuo Gurbų k. Juo važiuodavo, eidavo pėsti. Apie Dvarkelį (aikštelėje) auga raudonikės avietės, kurias ir dabar (1970 m.) teberenka. Už linijos valdiškas miškas. Ten pjaudavo ir ganydavo.

- 4) **Eglyno** // **Eglynaičio keliukas** kel.
- 5) **Gruzdžių kėlias** arba **keliukas** kel. Gruzdžių link.
- 6) **Lažų kelėlis** // **Baudžiaivos kelelis** toks nedidelis kel., puskilometrio ilgio per įlinkį. Juo eidavo baudžiauninkai į darbą.
- 7) **Paužvario keliukas** kel. tebėra dar einamas.
- 8) **Platysis kėlias** Gurbų kaime. Taip pat didelė aikštė Gurbmišky.
- 9) **Ūžvaras** kel., skiriantis vieną lauką nuo kito.

Kapeliai:

Kapėliai yra dvejios senos kapinės, tiesiog „kapeliais“ vadinamos.

Kalnai, kalvos:

- 1) **Liūgės kálnas**. Ir **Ant Liūgės kálno** ariamas laukas.
- 2) **Vaičiūlio kálnas** kln.

Kluonai (pievos prie klojimo; žardžiai, apluokai):

- 1) **Pakūrinis klúonas** // **Pakūriniai kluonai** arčiau prie Kūros.
- 2) **Sodýbinis klúonas** // **Sodybiniai kluonai** arčiau prie sodybų.

Medžiai:

- 1) **Ąžuolas** – ąžuolas, medis (K. E.). Jame gandraizdis buvęs (V. S.).
- 2) **Baltramaičio líepa**.
- 3) **Gedmîno vînkšna**. Kiauru viduriu: „avys po kelias sulįsdavo ir gulėdavo“. Vinkšną nupjovė ir jai padarė durikes. Dabar iš jos Gruzdžiuose ligoninės kieme padarytas lyg namukas (tai 1970 m.). (V. S., K. E.).
- 4) **Ódminio líepa**, liepa dar tebėra (1970 m.).

Miškai:

- 1) **Guřbmiškis** mš. daugiausia eglynas. Dėl to miško kaimas bylinėjosi su dvar. Naryškinu.
- 2) **Mažuóliškės** mš.
- 3) **Mėdulakis** // **Mažuóliškės** mš.
- 4) **Skariškis** mš. valdiškas.

Pievos, lankos:

- 1) **Ant Bartkúnų lankà** pv. eina iki Gurbmiškio.
- 2) **Ant Gruzdžių lankà** pv.
- 3) **Prizvānija** pv. Ten daug dagilių, yra prie Gurbmiškio, buvo rišamos karvės. „Kas ją iššaukė (= pavadino), mes nežinom“. (Rus. призвание šaukimas, paskirtis, pavadinimas. V. S.).
- 4) **Vyganės sf.** // **Vyganos sf.** // **Vyganas** sm. pv. ir krm. (kadaise ganydavo). Skolinys iš slavų, plg. LKŽ XIX 323: **vìgainė** „bendra ganykla, esanti toliau nuo kaimo“ (ta reikšmė ir tiktu); dar žr. ten pat: **vìganas** „aptvertas kelias gyvuliams varyti“ irgi būtų galimas.

Laukai:

- 1) **Ant Gruzdžių laūkas** l.
- 2) **Ant Saveikių laūkas** l.

- 3) **Buñgių laūkas** l.
- 4) **Vidutinis laūkas** l.
- 5) **Vyganas** sm. l. ariamas (K. E.).

Rėžiai:

- 1) **Bagdžiūno rėžis** rž.
- 2) **Bajālos rėžis** rž.
- 3) **Bandzos rėžis** rž.
- 4) **Beīnoro** (-ų) **rėžis** rž.
- 5) **Gedmīno rėžis** rž.
- 6) **Grigāičių** (-āčių) **rėžis** rž.
- 7) **Grūnskio** (-ckia) **rėžis** rž.
- 8) **Guñčio rėžis** rž.
- 9) **Jasiūno rėžis** rž. (Je-)
- 10) **Kuļnio rėžis** // **Dirvonas** rž.
- 11) **Kvėdaro** // **Baltramāičio rėžis** rž.
- 12) **Lydeīkio rėžis** rž.
- 13) **Lūkio rėžis** rž.
- 14) **Odminių rėžis** rž.
- 15) **Povilāičio** (-ių) **rėžis** rž.
- 16) **Puidōko rėžis** rž.
- 17) **Vaičiūlio rėžis** rž.
- 18) **Venslāucko** (Venclauska) **rėžis** rž.
- 19) **Visòcko rėžis** rž.

Šaltiniai:

- 1) **Šaltėnis** šaltinis. Yra Gedmino kluone. Buvo statinė. Uždėjo rentinį švarus vanduo.
- 2) Iš **Vaičiūlio kálno šaltėnis** eina šaltinis. (K. E.)

Upės, upeliai:

- 1) **Kūra** up. (Kūra) per Dargaičių k., Mūšos dš. („Ta Kūra nuvein į Mūšą“ – K. E.).
- 2) **Sriautų upeliūkas** // **Sriaučiūkas** upl., Kūros dš.

4. Gruzdžių vienkiemis

Akmenys:

- 1) **Pakapės akmuō** yra prie kapų. Trm. **ākmenas**.
- 2) **Pāprūdžio akmuō** (akmenas).
- 3) Buvo keistas mėlynas akmuo, labai skalus „ulyčgaly“. Išnyko, nes žmonės jo vis atsiplėsdavo lentomis. Jo vardo Kibildis nežinojo.

Balos:

- 1) **Lieknėlis** bl. išnykusi.
- 2) **Parsodinė balà** bl.
- 3) **Žėimių balà** bl. iš **technikumo** ateinanti.

Keliai:

- 1) **Ant Dárgaičių vieškelis** (Šakynos link).
- 2) **Ant Daujōčių šūnkelis**.
- 3) **Ant Jokūbáičių kēlias**. Į Gruzdžius važiuodavo.

Kryžiai:

Karavýko kryžius su dviem kryžiavonėm Šileliuose // **Šiliukuos** (mš.).

Miškai, miško dalys:

- 1) **Pùplieknis** mš. dalis į pietų pusę. Ten gyveno Pūstelnykė (pravardė).
- 2) **Šiliūkai** mš. Šileliuose.
- 3) **Tankŷnė** miško dalis.

Upeliai, grioviai:

- 1) **Aplúokas** Mūšos dš.
- 2) **Avinų líeknas**, dabar griovys.
- 3) **Degsnis** // **Degsnà** Mūšos dš.
- 4) **Kertótis** // **Kertóčio líeknas** lkn., dabar griovys.
- 5) **Paprūdŷs** // **Páprūdis** Mūšos dš.

Pievos:

- 1) **Aplúokas** pv.
- 2) **Avinų balū píeva** pv.
- 3) **Pakapė** pv. prie kapų.
- 4) **Paprūdŷs** // **Páprūdis** pv.
- 5) **Sodinė pieva** pv.

5. Gurbų kaimas

Guřbai // **Gurbaĩ** k. Šiaulių r., Gruzdžių apylinkėje (buv. dvaras).

Guřbų dvaras (iki 1858 m. valdė grafas N. Zubovas, vėliau Naryškinaĩ (iki 1922 m.).

Ceñtras sklypas per 40 ha (jį valdė Šimaitis (Gurbų k.).

Lieknai:

- 1) **Júodlieknis** lkn. Vieta miške.
- 2) **Kartōko líeknas** lkn.

Miškai, jų dalys:

- 1) **Apie Kartōkà** vieta miške.
- 2) **Draskaĩ** mš.
- 3) **Guřbmiškis** // **Guřmiškis** mš.

Pievos:

Girstulės pievos pv.

Upės:

Girstulė Kūros dš. (teka per Karvelių, Gurbų, Vaišnorių k.).

Sklypai, rėžiai:

- 1) **Bītino sklėpas** rė.
- 2) **Gauruńsko sklėpas** rė.
- 3) **Gėndvilos sklėpas**.
- 4) **Jonáičio sklėpas**.
- 5) **Juodōko sklėpas**.
- 6) **Navicko sklėpas**.
- 7) **Nórmanto sklėpas** (buvęs sklypas).
- 8) **Okmano sklėpas**.
- 9) **Plušáusko** (Plušáucka) **sklėpas**.
- 10) **Tumašáusko sklėpas**.
- 11) **Žálio sklėpas**.

6. Jauneikiškių kaimas

Jauneikiškės sf. dgs. k. nuo Gruzdžių mstl. į rytus, nuo Daujōčių – į šiaurę.

Balos:

Adomáitienės balà bl. išnykusi.

Keliai:

- 1) **Ant Bridū kėlias**.
- 2) **Ant Daujōčių šunkelis**.
- 3) **Ant Paupariū kėlias**.
- 4) **Ant Smilgiū kėlias**.
- 5) **Sėnkelis** nuo Gruzdžių.

Miškai:

- 1) **Dabruolėsas** mš.
- 2) **Dabruōliai** mš. eina iki Nuomininkų k.
- 3) **Mastáičiai** mš.
- 4) **Naryškino** mš.

7. Karvelių kaimas

Karveliaĩ // **Karveliai** k. į šiaurės rytus nuo Gruzdžių mstl., nuo Karvelių į pietryčius Dimšių k. Buvo apie 14 kiemų.

Balos:

- 1) **Girstulės bala** bl.
- 2) **Karalėienės bala** bl.
- 3) **Liņgės** // **Liņgės bala** bl.
- 4) **Maldėniškis** buv. bl., dabar pv.
- 5) **Maldėniškių bala** bl.
- 6) **Sodynės bala** bl.

Keliai:

Joniškės kel. vedąs į Joniškį.

Miškai:

- 1) **Beržynas** mš.
- 2) **Eglėnys** mš.

Šaltiniai:

Girstulės šaltėnis – šaltinis.

Kalnai:

Karveliū kalnai.

8. Maniūšių kaimas

Maniūšiai k., nuo jų į šiaurę **Aukštuoliai** (k. taip pavadintas tik skirstantis į vienkiemius, seniau Maniūšių dvaras // Maniūšdvaris). Į šiaurės vakarus Žiogai, į rytus Núomininkai. Sako ir **Maniūšiai**.

Balos:

- 1) **Duobulė** bl. išarta.
- 2) **Kūrà** bl. pusiau išarta.
- 3) **Lieknėlis** bl. išnykusi.
- 4) **Majausko balà** bl.
- 5) **Serbečių balos** labai seniai išgrįstos („išbrukavotos“).
- 6) **Užgintóji balà** miške.
- 7) **Žiógbalis** bl. miške į pietus.

Kapai:

Kapėliai (ten pagal senųjų pasakojimus dar 1914 m. laidodavę, arti-
mais rasdavę šulinių, sodybviečių, gyventa žmonių, ten buvęs
kaimas).

Keliai:

- 1) **Ant Pakarniūkų kelias**.
- 2) **Ant Verbūnų kelias**.
- 3) **Kastinkelis** miške.
- 4) **Maniūškelis**.
- 5) **Vieškelis į Núomininkus**.

Miškai, jų dalys:

- 1) **Brūkkasė aikštė** mš. dalis.
- 2) **Bučėliai** mš.
- 3) **Dvi daržinaitės** mš. kvart., ten gyveno dvi moterys; likę pamatai.
- 4) **Eglynėlis** mš.
- 5) **Ešiniškės** kvart. sf. dgs.
- 6) **Kapōčiai** kvart., mš. dalis.
- 7) **Plýnbaliai** kvart.
- 8) **Šiliūkai** mš.
- 9) **Žiógkelis** kvart., aikštė, seniau lieknas.
- 10) **Užuolinis** krūmai.

Upeliai, grioviai:

- 1) **Kanalas** (nežinojo vardo ir „vietininkė“ S. Mat.)
- 2) **Griovys** „nuo Rygos pusės“ irgi vardo neturėjęs (S. Mat.)

Pievos:

- 1) **Bučėliai** pv., anksčiau čia buvo kaimas.
- 2) **Liekvedis** pv.

Gyvenvietės:

- 1) **Senáu**ka pakeista vardu **Pušėlė**.

9. Račių kaimas

Račiai k. į rytus nuo Daujėčių, į vakarus nuo Strazdų.

Balos:

Balaitė (Balatė) bl.

Kalnai, kalvos:

- 1) **Čekanauskų kalnas** klv.
- 2) **Malakausko kalnas** klv.
- 3) **Radvilo kalnas** klv.

Keliai:

- 1) **Ant Balčiūno kėlias**.
- 2) **Ant Bridų kėlias**.
- 3) **Ant Čekanauskų kėlias**.
- 4) **Ant Šidlauskienės kėlias**.

Miškai:

- 1) **Pagrindas** kvart.
- 2) **Strazdmiškis** mš. valdiškas.
- 3) **Žiūrkinio miškas**.

Pievos:

Balaitė pv.

Upeliai:

Vilkvedis upl., dabar kanalas.

10. Raubaičių kaimas

Raubaičiai k. šiaurinėje Gruzdžių apylinkės dalyje, į vakarus nuo Ražų k.

Balos:

Girklieknis bl.

Lieknai:

- 1) **Ežerlieknis** drėgna vieta miške.
- 2) **Kamárkų líeknas** žema vieta miške.
- 3) **Murauskų líeknas** // **Muráucklieknis** lkn.
- 4) **Nėlaikio líeknas** // **Nėlaikis** lkn., Kulmedžio miško vieta.

- 5) **Uolŷnių líeknas** lkn.
- 6) **Váupšiškės líeknas** lkn., drėgna vieta miške.

Laukai:

- 1) **Gávimbaliai // Gavimbali**ai l. pamiškėje.
- 2) **Pėkliškės** l.
- 3) **Sausbalŷs** plynė, aikštė.
- 4) **Uolŷnių laūkas**.
- 5) **Žvirbliškės // Žvirbliškės** l.

Keliai:

Kybárčkelis kelias į Kybárčius.

Miškai:

- 1) **Apušrótas** (Apušrots) mš.
- 2) **Kuľmedis** mš.
- 3) **Žiugarinė** miško vieta.

Upeliai:

- 1) **Nóruta // Nórupis** upl.
- 2) **Pálšis** Norutos dš. int.

11. Laumakių kaimas

Laumakiai k. į pietryčius nuo Raubaičių, į šiaurryčius nuo Bučiūnų.

Tyreliuukas pv. (Užrašė K. E.)

Visókmedis mš. (Užrašė K. E.)

12. Lygudų kaimas

Lŷgudai k. į rytus nuo Lukošaičių, į šiaurę nuo Apušėlių.

Kaukázos kálnas aukštuma; žmogus, tarnavęs kariuomenėje prie Kaukazo, grįžęs taip praminė aukštesnę savo lauko dalį.

Lygudiškė taip vadino Lygudų k. užusienį.

Miškai:

- 1) **Eglynėlis** mš.
- 2) **Ešiniškės** kvart.
- 3) **Šepkaičių** mš.
- 4) **Šiliukai** mš.

Keliai:

- 1) **Ant Pakarniuokų // ant Verbūnų kėlias**.
- 2) **Kužių kėlias** (į Kužius).

Upeliai:

- 1) **Upėlis** upl.

Balos:

- 1) **Ant Šepkaičių balà** (Šepkaičių kaime).
- 2) **Majáusko** (Majáucka) bala.

13. Žiogų kaimas

Žiogai (1) // Žiogai k. į pietus nuo Lygudu, į vakarus nuo Aukštuolių.

Miškai, keliai:

- 1) **Kapōčiai** mš. kvart.
- 2) **Maniūšių** keliukas.
- 3) **Plýnbalių aikštė** mš., anksčiau lieknas.
- 4) **Žiógbalis** mš. dalis.
- 5) **Žiógkelis** kvart. (trm. Žiokelis)

Du kanalai (grioviai), bet vardo nežinojo. (Užrašė V. S.).

Balos:

Duobùlės balà.

14–40. Kiti kaimai

Apušėliai (2), **Augūčiai** (2), **Aukštuōliai** (2), **Biřžiai** (2), **Daujōčiai** (2), **Dimšiai** (2), **Kantminiai** (3^b), **Lukošaičiai** (1), **Maldėniai** (2), **Mažeikiai** (2), **Norvaišiai** (2), **Núomininkai** (1), **Paupariai** (3^b), **Poviliškiai** (2), **Rakaņdziai** (2), **Ratkūnai** (1), **Raūdiškės** (1), **Sauginiai** (3^b), **Ražai** (4), **Saveikiai** (2), **Strazdai** (4), **Šėkščiai** (4), **Šepkaičiai** (1), **Šiupyliai** (2), **Šiūriai** (1), **Taurakiai** (3^b), **Valdomai** (1).

Kirčio vietos bei kirčiuotės, nurodytos skaitmenimis, yra A. Vanago peržiūrėtos ir oficialiai patvirtintos.

II. Etimologijos

Jau Kazimieras Būga yra nurodęs, kokią reikšmę turi vietovardžiai, ypač vandenvardžiai, kalbos mokslui. **Ašva** up., 1. Vadaksties kr. (Laižuva) ir 2. Veiviržo kr. (Švėkšna, Pocių k.) tebeegzistuoja kaip upės vardas (net dviejose vietose)³, o kaip apeliatyvas (bendriniis daiktavardis) jau daugeliui visiškai nebepažįstamas žodis. Tiesa, kaip pasenęs žodis jis minimas LKŽ I 349 iš Brodovskio, Ruigio, Milkės žodynų ir reiškia „kumelė“.

Taigi toponimai bei hidronimai išlaiko senesnę kalbos pavidalą ir gali būti naudingi ne tik kalbotyrai, bet ir kultūros istorijai. Čia bus minimi tik būdingesnieji, juoba kad yra pasirodžiusių šios srities darbų⁴.

1. **Aplúokas** Mūšos dš. ir pv. (Gruzdžių vk.) < aplúokas „aptvaras, kluonas, žardis“, lat. *aploks* tp. Pats apeliatyvas irgi vartojamas dažniausiai šiaurinėje Lietuvos dalyje: Akmenė, Barstyčiai, Darbėnai, Gaurė, Gegrėnai, Gruzdžiai, Kuršėnai, Plungė, Pušalotas, Rietavas, Salantai, Šatės, Varduva, Veiviržėnai.

³ Būga K. *Kalba ir senovė*, Kaunas, 1922, p. 136; Bg RR I 500. *Ašva* up. < *ašva* „kumelė“ LKŽ I 349.

⁴ Tarvydas S. *Lietuvos vietovardžiai*, Vilnius, 1958; Urbūtis V. *Baltų etimologijos etidai*, Vilnius, 1981, p. 17–40 (su literatūra); Vanagas A. K. Būga – lietuvių onomastikos pradininkas, *Iš lietuvių kalbos istorijos*, LKK, t. 20, Vilnius, 1980, p. 7–37; Sabaliauskas A. K. Būga – etimologas, *Iš lietuvių kalbos istorijos*, LKK, t. 20, Vilnius, 1980, p. 37–46; Savukynas B. Ežerų vardai, LKK, t. 3, p. 289; LKK t. 4, p. 219–226; LKK, t. 5, p. 191–198 ir kt. Žr. dar: VanHEŽ; BgRR, LKRŽ.

Dėl motyvacijos tai yra ir kitų hidronimų panašia reikšmė: **Žardupis** (Raseiniai), **Žarđupė** (Klaipėda), **Žardėnas** int. (Gudžiūnai), jei šis ne iš pavardės.

2. **Avinų líeknas** susidaro iš dviejų žodžių: *avinas* + *lieknas*. Gyvūnų vardais toponimai ar hidronimai vadinami dažnai, plg. Avinupis up. (Šiauliai ir Židikai)⁵. Prievardis **lieknas** – fiziografinis terminas DLKŽ reiškia „klampi pieva su krūmais, raistais“. LKŽ dar prideda: „šlapia, klampi pieva, pelkė, bala, liūnas“. Labiau skiriasi savo etimologija: „*Liekno pamatinė reikšmė yra lanka, įlinkimas*“ K. Būga LKŽ VII 418. Kiti objektai susiję su skirtingomis spalvomis: *pelkė* – *pilkas*, *bala* – *baltas*, *raistas* – *rai-b-as* FrnE W s. v. Kiek kitoks liūnas, kurio pagrindas savo klampumu, svyravimu, artėja prie akivaro, „užsiveriančio kaip akis“. Beje, žodis *pelkė* dar išlikęs albanų k., o *balą* panašiai vadina slavai (lenk. *bloto*).

3. **Baláitė** bl., **Baláitės píeva** (Račių k.) rodo, kaip apeliatyvai neretai virsta tikriniais vardais. Plg. *upė* > *Upė* (Eržvilkas, Kaltanėnai, Lekėčiai, Raseiniai...; 10 pavadinimų), *ežeras* > *Ežeras* (Priekulė...; 5 pavadinimai). O *Upelis* turi 57, *Ežerėlis* – 19 tokių pavadinimų. LUEV s. v.; VanHEŽ s. v.

Kartais tokie pavadinimai dar turi pereinamąjį atvejį (kanalas – Kanalas). Taip pamažu virsta tikriniais žodžiais.

4. **Dabruōliai** mš., **Dabruolėsas** mš. su priesagomis **-uol-** ir **-uol-** + **-es-** (pastaroji gal priebalsinio kamieno refleksas, plg. mėn-**es**-io (mėn-uo), plg. SkŽD 311–312. Mėnėtinas ir **Dabruōlis** Vilkvedžio dš. Tokių pavadinimų Lietuvoje yra ir daugiau: Dabrupis (Skuodas, Žygaičiai), Dabruotas (Luokė, Telšiai) ir kt. J. Otrėbskis šiuos pavadinimus sieja su žodžiu *dabras* „bebras“, o tai „graužikų būrio brangiakailis vandens žvėrelis žvynuota uodega“. Bebras tarmėse vadinamas įvairiai: *babras*, *dabras*, *debras*, *debrus*, *vebras*, *vėbras*, net *bobras*, žr. LKŽ s. v. Taip daro ir A. Vanagas, žr. VanHEŽ 78.

5. **Degsnis** (Dėksnis) Mūšos int. (Gruzdžių vk. J. Kb.) < *degsnis* „degimas, išdaga“ LKŽ II 368. Upeliams šioji reikšmė tinka, tačiau baloms gali tikti ir 3-oji reikšmė: „nuo saulės išdegusi vieta dirvoje arba pievoje“ ib.

6. **Degtóji balà** // **balikė** bl. Dargaičiuose į pietryčius. Žmonės pasakojo, kad neseniai taip praminta, kai degė miškas, krūmai. Ir dabar ji apaugusi krūmais.

7. **Duobūlės balà** (Žiogų k.): *duobūlė* „maža duobutė“. Plg. *Duobytė* ež. VanHD 179. Beje, ta bala jau tuo metu buvo išarta.

8. **Dvarkelis**. Taip vadino kelią į dvarą ir abipus esančią aikštę – liniją, skiriančią Dargaičius nuo Gurbų k. Aikštę pjaudavo ir ganydavo. Kilo iš apeliatyvo *dvarkelis* „dvaro kelias“ LKŽ II 936, 939.

9. **Dvì daržináitės** kvart. (Žiogai, S. Mat.) mš. dalis. Pavadinata ne taip jau seniai; dar buvo likę pamatai. *Daržinė* – tai „trobesys šieniui (pašarui, javams) laikyti“, o čia ir žmonių gyventa. Tačiau ir ežeras vadinasi **Daržinėlė** (Ignalina) VanHEŽ 80, ir kaimas **Daržinėlės** irgi tuo vardu (Marcinkonys) LASŽ 54.

10. **Eglýnas** mš. (Karvelių k.) < *eglynas* „eglių miškas“ LKŽ II 1051, kaip ir to paties kaimo **Beržýnas** mš. < *beržýnas* „beržų miškas“ LKŽ I 777. **Eglynėlis** mš. (Maniūšių k.) < *eglynėlis* „mažas eglynas“. Jų etimologija akivaizdi.

⁵ Tai patvirtina gausūs šaltiniai: „Daug ežerų ir upių vadinasi gyvulių, žvėrių, įvairių gyvūnų ir augmenų vardais, pvz.: Vilkas, ... Elnė, Karvė, Veršupis...“ LKRŽ 145; Bebrė, Bebrupis LUEV; plg. pr. *Asswene* up., *Asswin* ež., žr. Endzelīns J. *Senprīšu valoda*, Rīgā, 1943, p. 145–146; Vanagas A. Lietuvių hidronimų semantika, LKK XXI: *Lietuvių onomastikos tyrinėjimai*, Vilnius, 1981, p. 4–153.

11. **Ešiniškės** kvart. dgs. (Maniūšių k.) Kilmė šiek tiek neaiški. Priesaga **-iškis** ir **-išké** bei **-iškės** rodo gyvenamųjų (Jauneikiškės) ir negyvenamųjų vietų (Didžiuliškės mš.) pavadinimus. Jeigu sakytume, kad miško daliai tiktų *ašis* // *ešis* „kubinis sieksnis (malkų), aktainis“, – tai sunku būtų paaiškinti darybą iš *ašinis* // *ešinis*. Paprastai tokią darybą lengviau būtų grįsti iš pavardės *Ešinis* (jei tokia yra). Be to, Gruzdžiams būdinga *ašis*, o ne *ešis* LKŽ I 338.

12. **Girstulė** up., Kūros dš. (Gruzdžiai) ir **Girstulės pieva**, *Girst-upys* up., Nemuno dš. LUEV 49. Yra 3 *Girst-eikiai* k. (Kupiškio, Panevėžio, Šilalės r.), *Girsteikiškiai* k. (Rokiškio r.), *Girsteikiškis* k. (Molėtų r.) LASŽ II 87. *Girstupis*⁶ – Kauno mst. dalis ir k. Karmėlavoje LAS 705.

O jos variantas **Skirstulė** teturi tik du panašius pavyzdžius: *Skirst-upis*, *Gynėvės int.* ir *Skirst-upelis* (Šakiai), o vietovardžių neužfiksuota. Apeliatyvas būtų (*iš*)*girstas*, yra pavardžių: *Girdenis*, *Girdesys*, be to, bendrinių žodžių, pvz., girslas „balsas“. Plg. Šaukapis, Varduvos dš. LUEV 162.

13. **Gruzdžiai**, pavadinti pagal Gruzdžio, gal vaito, pavarde. Tiktai, žinoma, tiksliau – pagal Gruzdžių pavardes. Vietovardžiai gana dažnai sudaromi tokiu būdu, plg. kad ir LKRŽ 139–144.

14. **Kamšos** // **Kámšos** bl. dgs. (Bartkūnų k., Dargaičių k.): *kamšos*, vns. *kamša* „prikimšta, užtaisyta duobė“ LKŽ V 184 su ten pat sakiniais: „*Kamšas iš virbų, šatrų* (žabarų, šakų) *ant kelio per pelkes* (padaro), *kad neklimptų arkliai važiuojant*: (ib. Juška). Tarp kita ko, ta bala jau tada buvo išdžiūvusi. Net keturi kaimai pavadinti Kamša: Ignalina, Molėtai, Utena, Zarasai.

15. **Kapėliai** (Gruzdžių vnk., Maniūšiai, Žiogai) kpn. *Kapeliai* „kaimo kapinaitės, kur palaidoti numirėliai“.

16. **Kastinkelis** kel. (Žiogai): *kastinkelis* „sukastas, supiltas kelias; kastinys“. 14 ir 16 atvejai yra tarpiniai tarp tikrinių ir bendrinių žodžių, labiau artėjantys į tikrinius.

17. **Liekvedis** pv. (Maniūšių k.). Su antruoju sandu Gruzdžių apylinkėje yra dar: **Vilkvedis** upl., Mūšos dš. (Gruzdžių vk.). Lietuvoje daugiau: *Vervedis* (Verys ež.) VanHD 139; *Viek-vedys* Dubysos int., *Viek-vedis* // *Iek-vedys* // *Yk-vedys* // *Vyk-vedys* // *Vyk-vedis* (Skaudivilė) upl. LUEV 194, *Viekvedalis* int. (Skaudivilė).

Iš visų hidroobjektų lyg ir aiškiausias būtų *Vilk-vedis* = *vilkas* „panašus į šunį plėšrus miško žvėris“ LKŽ XIX 380 + *vesti*, plg. 1 *vada* „kelias“ 5-oji reikšmė: *Vilkas ir zuikis tura vadą girėse* LKŽ XVII 770. Tačiau *vilkas* turi ir velnio reikšmę, plg. Vėlius ChMP 95–97. Vėlgi *vilkas* žodžių pradžiose (**vilk-**, panašiai kaip **šun-**, **gud-**) kartais suteikia ir menkinamąją reikšmę, plg. *vilkobelė* = *gudobelė* LKŽ XIX 398, dar *vilkvyšnė* = *šunvyšnė*, *vilkdagis* = *šunrozė* ir kt. Taigi kaip ir *šuntakis* panašiai galėtų riedėti ir žodžio *vilkvedis* reikšmė: *tekėti* > *takas*, o čia plg. *vadė* „sausupė, virstanti po lietaus upė“ – *vada* „tuštuma girioje, dirvonas“. Yra upių *Vada*, *Vadė*, *Vadas*..., žr. VanHEŽ 357.

Su **Liek-vedis** plg. dar upes *Liėkė* // *Liekė*, *Liekaitis* // *Liekaitė* (Lekėčiai) LUEV 91. A. Vanagas abejodamas sieja su *Leika* up., o **liek-**, **leik-**, remdamasis J. Pokornu ir kt., gretina su *lenkti* VanHEŽ 189–190. Dar keblesnis būtų *Ver-vedžio* bei *Viek-vedžio* su jo fonetiniais (plg. *Viešmuo* // *Jiešmuo*) neaiškiais variantais. *Viek-* galėtų syti su *veikus* „greitas“ ar su *viekas*.

⁶ Dar dėl tos šaknies vietovardžių baltų kalbose žr. Toporov V. N. *Prusskij jazyk: Slovarj*, E-H, Moskva, 1979, p. 247.

18. **Pagrindas** kvart., **Pagrindų** k., iš Lygudų **kelias ant Pagrindų**. Toponimų su ta šaknimi *grįsti*, *grindė* daug: *Pagrinda* k. (Molėtai), 7 kaimai su *-grand-*, 2 *Pagrendos* k. Dar plg.: *Grindupis* up., *Grindupys* up., *Grįstinė* up., *Grįstų upelis* ir kt. Sietini jie su *grįsti* „kloti lentomis ar rąsteliais kelią, tiltą, ypač duobėtą kelią akmenimis“, *grįstas* „rąstas, medžių ar akmenų grindinys“⁷.

19. **Pakūrinė bala** – bl. šalia Kūros upės.

20. **Panaminė bala**, esanti prie (šalia) namų. Iš *panamė* // *-ys*.

21. **Paužvario keliukas** (Dargaičių k.) kaip ir to kaimo **Eglyno** // **Eglynaičio keliukas** užrašymo metu dar buvo „einami“. Gali būti kilęs tiesiog iš žodžio *paužvarys* (Šeduva), plg. *paužvarė* (Linkuva, Radviliškis) „vieta, laukas palei kelią, užvara, kuriuo galvijai varomi į ganyklą, o priešdėlio vedinys *pa-* darytas iš žodžio *užvaras* „užtvara, tvora, skirianti laukus nuo ganyklų“ LKŽ IX 656 ir LKŽ XVII 752–753.

22. **Persodinė bala** (Parsodinė bala; trm. *par* = bk. *per*). Tai „mišraus tipo priešdėlinis priesaginis vedinys“, plg. pokarinis, žr. LKG I 591; DLKG 215. Bala gali eiti per sodą, t. y. skersai ar išilgai sodo ar sodos (sodžiaus). Greičiausiai tai pastarasis atvejis.

23. **Plýnbalių kvartalas** – mš. dalis (Žiogai). *Plyn* + *balas* – *plýnas* „plikas, tuščias, be jokio augalo (medžio)“ + *bala* „pelkė“.

24. **Pūplieknis** lkn. (į pietus nuo Gruzdžių vnk.) – sudurtinis žodis: *pupos* + *lieknas*. Ten gyvenusi atsiskyrėlė. Dar plg. kaimų pavadinimus: *Pupasodis*, *Pupkaimis*, *Puplaukiai*...

25. **Ratkūnai** pagal liaudies etimologiją būtų **Radkūnai**. Daug kas (ir R. Bagdžiūnas) pasakojo, kad ten žmonės radę daug nepalaidotų kūnų. O iš tiesų daugelis šios apylinkės kaimų yra vardus gavę iš asmenvardžių, ypač pavardžių. Taip ir *Ratkaus* (pvd.) sūnus buvo *Ratkūnas*, pagal šeimos ar kelių šeimų tokia pat pavarde pavadino visą kaimą *Ratkūnais*, panašiai atsirado ir *Bartkūnai*, *Bučūnai*. Jokūbo sūnus Jokūbaitis lėmė *Jokūbaičių* k. vardą, panaši ir *Dargaičių* (: *Dargis*), *Lukošaičių* (: *Lukošius*), *Raubaičių* (: *Rauba*), *Šepkaičių* (: *Šepka*) kaimų pavadinimų kilmė. Plg. dar priesagą *-utis*: *Augučiai* (: *Auga* // *Augas* // *Augys*). Dar daugiau kaimų vardų, kilusių iš asmenvardžių be jokių priesagų: *Biržiai* (: *Biržis* // *-ys*), *Daujočiai* (: *Daujotis*), *Dimšiai* k., *Gruzdžiai* mstl. ir vnk., *Kantminiai* k., *Karveliai* k., *Maniūšiai* (: *Maniūšis*), *Mažeikiai*, *Norvaišiai*, *Račiai* (: *Račys*, *-ius*), *Strazdai*. Šios vietovės gali būti pavadintos pagal asmenvardžius. Taip pat ir *Aukštuoliai*. Priesagos *-iškės*, *-iškis* irgi netiesiogiai rodo kilmę iš pavardžių: *Raudiškės* (: *Raudys*), *Poviliškis* (: *Povilas*), gal ir *Jauneikiškės*, nors lietuvių pavardžių žodynas *Jauneikio* nepateikia. Ne iš pavardžių greičiausiai atsirado *Nuomininkai*, plg. *nuomininkas*, gal ir *Paupariai*, plg. *pauparis* „po atlaidus keliaujantis smulkių daiktų pardavinėtojas“ DLKŽ, *Laumakiai*, plg. *laumakis* „mitologinė būtybė“ LKŽ VII 189, nes jų nėra LPŽ. Bet įmanoma nebent virsti pavardėmis, kadangi šių trijų pastarųjų kaimų Lietuvoje yra ir daugiau: *Nuomininkai* dar Šilalėje, *Paupariai* Šilutėje, *Pauperiai* Biržuose, *Laumakiai* Micaičiuose, *Laumakė* Ignalinoje LASŽ. O LPŽ tokių pavardžių nepateikia. Kaip ir *Taurakių*, kurių nėra nė apeliatyvo LKŽ. Niekur nėra ir *Lygudų* (nei LKŽ, nei LPŽ). O *Apušėliai* (vieninteliai Lietuvoje, tik Gruzdžiuose), plg. *apušė* „drebulė“, turi „kaimynų“: *Apušotas* (net 7 kaimai), *Apušrotas* (3 kaimai) abu „drebulių miškas“ paaiškina ne tik mūsų apylinkės kaimo, bet ir *Apušoto* miško (Raubaičių k.) pavadinimus.

Rėžiai, sklypai, laukai (kartais medžiai, akmenys) dažniausiai vadinami žmonių pavardėmis. Štai *Odmínio liepa*,

⁷ Toporov V. N. *Ten pat*, p. 285 s. v. *grandico* su vietovardžiais.

Odminių režis rodo savininką. Kaip ir *Bunghių bala* (Dargaičiai). LPŽ nurodyta *Odminio* pavardė, o *Bunga* (pvd.) pažymėtas „Gruzdžių“ knygos apraše⁸. Ir *Odminio* pvd. nesietina su *odmenis* „upės žiotys“ LKŽ VIII 995, nes tokių pavardžių LPŽ nežymi. Nors *Žiogų* nebuvo LPŽ, bet Gruzdžiuose tokių pavardžių gausiai būta⁹. Tik abejotinas kirtis. Girdėjau dvejopai kirčiuojant: *Žiógai* ir *Žiogai*. Apeliatyvas kirčiuojamas tik gale LKŽ XX 672–674 ir tikrai < 2 *žiogas*, (2) *žiogai* (dgs. šaknyje). Visi 4 kaimai yra *Žiogai* (4) pagal pavardžių dgs. kirčiavimo tendenciją. Vargu ar ne per klaidą padaryta išimtis Gruzdžių *Žiógams* (1). Turėtų susidomėti vietiniai kalbininkai, juoba kad *žiogas* (3). Pan. ir Gurbas, jei nefigūruoja LPŽ, gal tai reikėtų sieti su apeliatyvu *gurbas* „gardas ar tvarto dalis; diendardžis“ LKŽ III 742.

26. **Sùskalnis** kln. (Maniūšių k.). Plg. *sùsas* „apsusęs, menkas“, t. y. menkas kalnas, gal ir apleistas.

27. **Šilŷnė** bl. (Dargaičiai) < *šilŷnė* „vieta, kur auga šilai (viržiai); šilžemis LKŽ XIV 787.

28. **Šiliùkai** mš. Šileliuose (Maniūšiai) – mažas šilas, smėlynuose augantis spygliuočių (pušų) miškelis.

29. **Šlŷnbalis** bl. trm. Šlymbalis (Dargaičių k.); kilo iš *šlŷnas* ar *šlŷna* „pilkšvai melsvas arba balkšvas glitus molis“ LKŽ XIV 1072–1073. Tai pastebėjo ir patys pateikėjai: „Apačia – vienas šlynas“. VanHEŽ 334 mini kitą *Šlŷnbalį* bl. ir up. Seredžiuje. Yra ir upių *Šlŷna*, *Šlŷnaitė* (Raseiniai), kuriose irgi daug šlyno.

30. **Tarpbaliùkas** bl. maža tarp didesnių (Dargaičiai). **Tarpbaliai** bl. (Bartkūnai) – „dideli kelmynai“, šlapi, tarp žemesnių balų.

31. **Tilčiùkas** brasta (Bučiūnai). Gal seniau buvo tiltas ar grįstkelis. Plg. lot. *pons* „tiltas“ ir „žabų kamša per pelkę“ LLŽ 663.

32. **Týrelis** mš. ir ež. (Bučiūnai), **Tyreliùkas** pv. (Laumakiai) plg. *Týrelis* plk. (Seda) iš *týras*, *týrelis* „klampis pelkė, apaugusi retais mažais medžiais“ LKŽ XVI 397, 400.

33. **Uolŷnių** lieknas lkn. (Raubaičiai) < uolynė „vieta, kur sukietėjęs molis“ (pagal *uolos* 5-ąją reikšmę) arba „kalkakmenis“ (*uolos* 3-iąją reikšmę) LKŽ XVII 490, 487. Plg. *Uola* up. (Utena) VanHEŽ.

34. **Vaùpšišks lieknas** lkn. (Raubaičiai) – drėgna vieta miške. Dėl priesagos *-išks* galėjo kilti iš avd. *Vaùpšas*. Plg. dar. *Vaupšlieknis* lkn. (Kybarčiai), *Vaupšišks* mš. – dalis Tyrelio miško (Bučiūnai).

35. **Vyganė** // **Vyganos** // **Vìganas** kel. „aptverta vieta gyvuliams varyti“ iš lenk. *wygon*, brs. *vygan*, rus. *vygon*.

36. **Visókmedis** mš. (Laumakiai) – *visókis* „įvairus“ + *medis* „daugiametis augalas su kietu kamieniu ir šakomis“ arba „miškas, giria, medė“, plg. dar *medė*, *medžias*.

37. **Žiugarinė** mš. aik. (Raubaičiai) priesagos *-inė* vedinys iš *žiùgara* // *žiùgaras* // *žiùgara* „garnys“. Tai būtų vieta, kur rinkosi garniai LKŽ XX 759, 983. Plačiau apie *garnys* etimologiją žr.¹⁰

Verti dėmesio būtų ir šie mikroobjektai iš Gruzdžių apylinkės: **Brùkka-sė** aikštė (Maniūšiai), **Degìmai** lkn., **Eináutas** up. (žr. ir VanHEŽ 100), **Ežer-**

⁸ Antanas Bunga, gim. 1919 m. Šiupyliuose (*Gruzdžiai*, Vilnius, 1999, p. 415).

⁹ Vladas Žiogas įrašytas 1938 m. ugniagesių d-jos protokole, žr. „Gruzdžiai“, p. 114. Ir tai dar labiau rodo, kad reikėtų kaimą kirčiuoti *Žiogai*, nes tokio tipo šeimų pavardės kirčiuojamos žodžio gale.

¹⁰ Urbutis V. *Baltų etimologijos etudai*, Vilnius, 1981, p. 17–40.

lieknis mš. vieta, **Gavimbalis** (: *gavimas* ?), **Girklieknis** (: *girklys* ?), **Gurbai k.**, **Gulbinas** mš. ir l., **Išdaga** krm., **Júodlieknis** mš. dalis (: plg. *júodmiškis*), **Kamárkų lieknas** (: *kamarka* „tokia žolė“), **Kartōkas lieknas** (*kartōkas* < *tartōkas* „lentpjūvė“), **Kertotis** lkn. (grv.) (: *kertótas* „keturkampis“), **Kulmedis** mš., **Lankų pieva** // **Lankos** pv., **Lažų kelelis** // **Baudžiavos kelelis**, **Lingės bala**, **Lingės pakalnė** // **Lingbalis**, **Medulakis** (: *Medvalakis* ?), **Norupis** // **Noruta** up., **Nelaiakis** (: *nelaiakis* „ne laiku mirusio vėlė; vauduoklis“), **Pėkliškės l.** (pv.), **Pievos upelis**, **Plentavonės pieva** (: *plentavoti* „rauti krūmus, kelmus, lyginti paviršių“ > *plentavonė*), **Platýsis** (*kelias*) mš. aikš., **Pušróto lieknelis** (: *apušrótas*), **Sausbalis** bl., **Sédýbinis rėžis** // **Sédýbos rėžis**, **Skariškis** mš., **Sodýnės bala**, **Upelio pieva**, **Vekerinė pieva**, **Viřsnys** pv., mš.¹¹

III. Retesni žodžiai

Tuo pat metu pavyko užrašyti apie du šimtus žodžių, retesnių ir ne tokių retų, tik neįprastos reikšmės, dažnai būdingų šiai apylinkei ir padedančių apibūdinti mikrotoponimus.

1. **ādata** (1): *Žmona su ādata* (uždirbdavo) „siūdavo“ (L. D.).
2. **akis**: *Čia pat po akių* (ta pieva) (R. B.).
3. **ākmenas** „akmuo“: *Dargaičiuos yr Bandzos akmenas* (R. B.).
4. **apsukūi**: *Aini apsukūi* (aplenkdamas) *dvarą. Ir tie* (visa palyda) *ain apsukui* (aplink) *tą ponią. Kits aidava apsukūi kėliais* (aplink Kryžių kalną) (A. Ž.).
5. **ař** „ir, irgi, taip pat“: *Ař ař prisimenu tas palas* (R. B.).
6. **pra-árti**: (Taraila) *praarė žemes geriau kai(p) Dzūkijoj* (A. Ž.), t. y. čia geriau sekėsi ūkininkauti.
7. **áugalas**: *Vėžys* (liga) *yr áugals* (R. B.), t. y. jis auga, didėja.
8. **ap-áugti**: *Degtoji balikė apaugusi krūmais* (R. B.).
9. **badáuti**: *par dieną i(r) badávom* (J. Kr.) (apie 1892 m.).
10. **blėtis** sf. „blėka, skarda“: *Dvi blėtis* (ant krūtinės) *prisisegęs* (vienas iš Naryškino žmonos palydos) (A. Ž.).
11. **brikūtė** „čia menkas vežimaitis“ *lyginant su kaleskėle*, t. y. kabrioletu: *Įsodin(a) ponią į tą kaleskėle, o tu į brikutę* (A. Ž.).
12. **brūkas** „grindinys“: *Kur Serbenčių balos, buvo brukas išbrukavotas. Seniai labai, – neatsimenu: pasakoja* (-o) (A. L.).
13. **būlbė** „bulvė“: *Bulbių nepasodýdavai* (-o) (L. D.).
14. **būrýs**: *Į kitą būrį* (kita vertus, iš kitos pusės) *ką darysi* (L. D.).
15. **būrna**: čia „snukis“: *Viens (arklys) bálta būrna. Jo kakta balta* (A. Ž.).
16. **iř-búti**: *Tėvas metus išbuva Rumunijoj* (per turkų karą) (A. Ž.).
17. **ciėlininkas** „valakininkas, t. y. turintis 20–24 ha žemės“: *Ciėlininkų nebijodavau* (J. Kr.).
18. **cukrėlis** „cukraus gabaliukas, ant kurio lašina vaistus“: *Pelcierius* (felčeris) *sens buvo, (vaistų) duodava ant cukrelių* (A. Ž.).
19. **čerplaūkis** „čertaplaukis, landuonis apie nagą“: *Čerplaūkis ėda žmogaus kaulą* (L. D.).
20. **daužýtis**: *Vaiks paprata ir daužos* (R. B.) (keliauja rimtais reikalais).
21. **prasi-dėti**: *Čia prasidėjom gyvėt* (J. Kr.).

¹¹ Atkreiptinas dėmesys į vietovardžių sankaitas: *Upelio pieva* ir *Pievos upelis*, į artimos reikšmės žodžių junginius: *Lankų pieva* ir kt.

22. **devynsiėksnis rėžis** „neiėskirstyto kaimo siauras žemės sklypas – devynių sieksnių pločio (= 19,17 m)“: *Buvo trejopi rėžiai: vienuolikiniai, devynsiėksniai ir siaurikai – šešių sieksnių pločio* (S. M.), t. y. 23,43 m didžiausias ir 12,78 m mažiausias.
23. **dobilėlių arbata**: *Gėrėm dabilėlių arbatą, surišam galvą su rūgščia, kai skaudėdava galvą* (A. Ž.).
24. **dreičti** „užtrukti, užgaišti“: (Vestuvės) *iėeidava ko ne savaitė; biednesni tris dienas. Įnamiuks* (kampininkas) *i(r) tas ilgiau dreič* (A. Ž.), t. y. dreičia.
25. **durikės**: *Buva Gedmina vinkėna kiauru viduriu. Nupjovė i(r) durikes padarė* (V. G.).
26. **į-dūrimas**: *Rietena („nago tvinkimas, aptaka“) parein nuo įdūrima, aplink nagą ain. Nags geltons praded rastis* (J. Kr.).
27. **duėnius**: *Durniai už mane durnesni* (R. B.).
28. **dūrtis** „siektis“: *Baliukė durias į lauką* (A. B.).
29. **eiti** „tekėti“: *Iė Vaiėiulia kalna ain šaltenis į Kūrą* (V. Gr.); (**iė-eiti** žr. 24. „trukti“). *Paužvaria keliuks ainams tebėr* (J. Kr.).
30. **gaė gaė gaė** „neaiėskios kalbos imitacija“: *Gar gar gar angliėskai ir rusiėskai* (svita su Naryėskino žmona) (A. Ž.).
31. **gaudikas** „gaudytojas“: *Apstoj(a) gaudikai, o tas (rekrutas) užsikaėti-ņes su raudona geležim į miėšką (bėga)* (A. Ž.).
32. **iė-giėti** „išvaryti“: *Iėgindavau bandą ulyėgaly* (J. Kr.).
33. **at-graėžyti** „atiduoti“: *Ūkininkui paskolydavai, kuris atgraėžydava* (L. D.).
34. **graiėžtai** „graiėžtvos“: *Alus vos laikos už graiėžtų* (A. Ž.).
35. **greičpolkė**: *Patiko* (jaunystėje) *ėokti greičpolkė, polką, žydėlį* (toks šokis, LKŽ nėra; šokdami makaruodavo „išdykaudavo“.) (S. Mat. aiėskino: Murdo vieną: „O tu, seni, stovėk“, liep sėstis, juokauja, tada sustoja visas keturias staėias.)
36. **grūėnė** „kriauėė“: *Būdava i grūėnių* (A. B.).
37. **gūzdikas** (3) „guzikas, saga“: *Tuos gūzdikus gali susisiūt* (A. Ž.).
38. **gūžas**: *Vaiks bėg paveikėluot tuos gužus* (R. B.).
39. **įnamys**, žr. 24.
40. **iė**: *Ritas iė glėbių* (glėbiais) (A. Ž.).
41. **iėskalbininkas** „ėnekus žmogus“: *Iėskalbininks daug papasakos* (A. Ž.).
42. **iėskasos** „iėskasenos“ (R. B.)
43. **jauniejai** „jaunuoliai“: *Jaunyjei netik tokiu gydymu* (R. B.).
44. **nu-kabinėti**: *Kryėžiai kriukais nukabinėti* (Kryėžių kalne būdavo ir tarpukary) (**kriukas** „kablys“) (A. Ž.).
45. **kamandavoti**: *Virėšininkas* (kerdžius) *bandą ganydava, kamandavėdava* (kitiems piemenims) (A. Ž.).
46. **kamaėšai** (2) „pusbaėiai su aulinukais“: *Į baėnyėių jauni neidavom su kamaėšais* (A. Ž.).
47. **kamėštis**: *Kamėštis* (volė) *nedalaikys* (toks stiprus alus) (A. Ž.).
48. **kapoti**, **ap-kapoti**: *Avys suvėja* (= suėjo) *į vasarojų*. (ėeimninkas) *su botagu apkapoja apkapoja* (piemeni) (J. Kr.).
49. **pri-kalti**: *Aė tave* (oėką) *prikalsiu* (= pririėiu kaldama kuolą) (A. L.).

50. **karavykas** „kryžius su dviem kryžiavonėm“: *Yra trys karavykai.*
51. **už-kárti, -ia, kórė** „užkliūti“: *Ja (= jei) neužkórė (ripka), tai ain labai kaukdama į viršų (A. Ž.).*
52. **káugė** „kūgis“: (Pašarus) *į káuges kraudavai (-o) kitąkart (L. D.).*
53. **iš-kaūšti** „išnykti“: *Tuoj mėsas (-os) iškaūš (R. B.).*
54. **keĩstis**: *Trečia Velykų diena – ledų diena. Tada šeimyna keĩčias (A. Ž.) (saminiai; bet kitur ne tuo laiku) (V. S.).*
55. **atsi-kėlti**: *Čia mana (-o) atsikėlta (iš Nikančių į Račius) (L. D.).*
56. **kiaūlė, kiaūlę varyti**: *Ripka mušt, kiaūlė varýt – piemenų darbs (tokie vaiku, pusbernių žaidimai) (A. Ž.).*
57. **at-kĩlti**: *1933 į Gruzdžius atkilaū (= atvykau gyventi) (L. D.).*
58. **pa-knĩrkyti** „kiek pagroti“: *Jis paknĩrkydava su armonika (J. Kr.).*
59. **kōželka, koželkiūkė, koželkeliūkė** „kūdra“ (V. G.).
60. **pėr-kratyti**: *Trobą pąrkratėm (= pervežėme į kitą vietą) (A. Ž.).*
61. **už-kráuti**: *Daujočiuos sėnkapiai akmenimis užkrauti (A. Ž.).*
62. **krūpas** „difterija“: *Vadina (-o) koklišais, krupais (L. D.).*
63. **krūpis** „rupūžė“: *Pienai ain (bėg) iš to krupia. Taip i(r) gydė. (V. G.).*
64. **kumbōkai** „kojokai“: *Būdava metriniai kumbōkai. Ant kumbokų vaikš-čiot – piemenų darbs (A. Ž.).*
65. **kūnas**: *Rada daug nekavotų kūnų, tai praminė Radkūnais (R. B.).*
66. **lāžas** „darbas dvare“: *Seneliai sakė: buvo lāžas. Į Gurbų dvarą varýdava dirbt (A. B.).*
67. **lovỹs**: *Lovỹs didelis padirbts, guldýdava į lovį i(r) plakdava rykstėmis (baudžiaivos metu) (V. G.).*
68. **laĩkas**: *Rekruts kėravodavos (= saugodavos), kol páreidava tas laĩks (gaudymo) (A. Ž.).*
69. **laikýtis**: *Laikýkis gyvolį, kiek tik gali (nieks nedraudžia) (V. G.).*
70. **langėlis**: *Langeliai į lauką kišami (senovėje, matyt, skudurais ar pagalvėmis) (V. G.).*
71. **už-lėisti**: *Velnia kapeliai užžėlė, užláišta mišku (A. Ž.).*
72. **į-lĩsti**: *Kits drąsus į pona mišką įlinda (-o) (A. Ž.).*
- iš-lĩsti**: *Dabruolis (upl.) į Vilkvedį, daugiau išlend į Mūšą (A. Ž.).*
- su-lĩsti**: *Avys po kelias sulįsdava (į kiauravidurę Gedmina vinkšną) i gulėdava (V. G.).*
73. **pa-lĩkti**: *Pritrauki pilną (badgrėbli), pakeli, paliekti (šiaudus) (V. G.). Paskuĩ jis palika bagots (R. B.). Tarnavau pas Kvedarą piemeniu, paskui bernu palikaū (= tapau) (J. Kr.).*
74. **liuōbtĩ**: *Prieš liuobamą laiką (spėt pasirengti) (J. Kr.).*
75. **maužiėjus** „muziejus“: *Užėjau į maužiėjų (R. B.).*
76. **maktĩngas** „stiprus“: *Maktĩngs vyrs: leĩkt (= sudavė, išt.) į ausį už tą žodį (V. G.).*
77. **mėlynóuti**: *Bala buvo ištvinus visa, mėlynuoj(a) (R. B.).*
78. **meliōdninkas**: *Katras buvo meliōdninks, – daug pasakodava (A. Ž.).*
79. **melúoti** „gražiai pasakoti“: *Katras mokėdava melúot, – papasakodava (A. Ž.). Abu (78, 79) turi panašią reikšmę: gražbyliavimas).*
80. **pra-miñti** „pavadinti“: *Degtąją (balą) neseniai praminė, kai mišks degė (A. B.).*

81. **pa-miřti** „numirti“: *Vaikai sirgo i(r) pàmirė. Mažiukai išmirė.* (J. Kr.).
Par marą daug pamirė (A. B.).
82. **mūšti rįpką**: *Kai muši rįpką, jau kartas* (= kortàs) *negrajysi* (A. Ž.).
83. **màs** „mes“: *I màs jau senas* (-os) (A. B.).
84. **mėdsargis** „eigulys“ (A. Ž.).
85. **nabāštikas** „velionis“: *Šnekėdava tėva nabāštiks. Motinas nabāštikė sudegina* (fotografijas) *par karą* (A. Ž.).
86. **nagai**: *Su nagais* (t. y. be mašinų) *kuldava* (A. Ž.) (= rankomis).
kūlio nagai „toks šepetys šiaudų kūliams šukuoti, trintukas“: *Kūlio nagai tėva padaryti šiaudams nutrint* (šukuoti) (A. Ž.).
87. **namō važiuoti** „mirti“: *Greit reiks namo važiuot* (A. B.).
88. **námpusė** „javų užkrautas daržinės galas“: *Ant námpusės gulėdavau* (L. D.).
89. **pa-nýkti** „išnykti“: *Tie gyventojai* (Bungos) *jau panykę* (R. B.).
90. **nedraūgas** „priešas“: *Tik nedraugai gali taip padaryti* (R. B.).
91. **pagalỹs, pusanthro pagalio** juok. „spragilas“: *Dirbom su tokiu pusantra pagalĩa* (J. Kr.).
92. **pāgilokas, -a** bdv. „gana gilus“: *Kūra įlend(a) į Mūšą. Yra pagilokas vietas* (R. B.).
93. **pakartỹs**: „pokartis“: *Alus pakartỹs* (R. B.).
94. **pakluonė** „vieta prie kluono, t. y. molinio grendinio“: *Prie namų, prie pakluonių bala* (R. B.).
95. **pakiemiui**: *Viršininks aidava valgyt pakiemiui* (tai pas vieną, paskui pas kitą) (A. Ž.).
96. **paviėtrė** „užkrečiamos ligos“: *Paviėtrė* (epidemija) *buva, visi išmirė* (R. B.).
97. **palaukė** „lauko ar girios (tuščias) pakraštys“: *Nuo Lukošaičių palaukės iki Jaunelių palaukės* (tęsiasi) (A. Ž.).
98. **pamatai**: *Likę dar pamatai, ten gyventa* (S. Mat.).
99. **paaukštỹs** „poaukštis“: *Vaičiulia kalns paaukštỹs* (V. G.).
100. **panumỹs** „panamė“: *Bala panumỹ* (A. B.).
101. **pėrtrūkis**: *Dvidešimt vienus metus išstarnavau ba pėrtrūkia* (L. D.).
102. **iš-perėti** „pagimdyti“: *Kum tas vaikelis, kan tik išperėts, kum jis kalts?* (R. B.).
103. **pienai**: *Krupia pienais gydydava* (V. G.).
104. **pinigai**: *Pinigai iš viena kišenia pàreidava į kitą kišenę* (banke laikomi) (L. D.).
105. **plaukai dūlka** „smarkiai“: *Sėniai kai užgerdava, tai taip šokdava, ka plaukai dūlk* (A. Ž.).
106. **plukdyti** „maudyti“: *Į Venclauska giląją plukdydava arklius* (R. B.).
107. **ponskai** „poniškai“: *Ar ruskai, ar ponskai* (kalbėti)? (J. Kr.) (= lenkiškai).
108. **póstovis** „pietų pertrauka“: *Per postovį susirinkdava, giedodava* (ant kapelių) (A. B.). Žr. skyrių „Iš kultūros istorijos“.
109. **prỹšais** prv. „priešais“: *Bėgom prỹšais* (A. Ž.).
110. **pūsamžiai** „vidutinio amžiaus“: *Pusamžius, senius taip gydė, o jau ni netik* (tokia medicina liaudiška) (R. B.).

111. **pustėlnykė** „atsiskyrelė“: *Pustelnykė gyvena (-o) miške* (R. B.).
112. **ap-raišioti**: *Vištą nukirta. Su žarnom apraišioja* (kaklelį vaikui nuo krupo ligos) (L. D.).
113. **ratėliai**: *Naryškinienę rateliais vežiodava* (A. Ž.).
114. **ražienos**: *Badgrėbliai, kur ražienas grėbstė* (V. G.).
115. **raudonikės** „aviečių sinonimas tekste“: *I(r) dabar da nuainam į avietes. Apie dvarelį raudonikės aug* (A. B.).
116. **rentinỹs**: *Ni reitinia jam (šalteniui) nebuva, ni nieka. Dabar jau reitiniį uždėja* (R. B.).
117. **riėtena** „nago tvinkimas“, žr. 26.
118. **ridỹnė** „ritinėjimas“: *Kiaušinių rīdyt, mušt sueidava į daržinę. Par tą ridỹnę da susimušdava. Suaugė vyrai, pūšberniai* (L. D.).
119. **ristỹnės** „imtyinės“: *Ristynės neišeidava ant gera (susipykdava). Aėdava pasirist iš glėbių* (L. D.). *Išeidava ant pleciaus pasirist* (L. D.).
120. **rýtkulis, rytkulỹs, rýkulyš, rīkulis** „dvaro pareigūnas, tvarkantis ryto kūlimą (baudžiavos laikais)“: *Senelis buva rýtkulis. Jis rytaiš pranešdava, kam reik kulti* (R. B.).
121. **pa-sėdėti**: *Sesuvà Jadvyga pasėdž’, ale paeit negal* (82 m.) (A. B.).
122. **sėnkapiai**: *Sėnkapiai akmenais apmūryti* (A. Ž.).
123. **sėnkelis**: *Yra senkelis nuo Gruzdžių* (A. Ž.).
124. **sesuvà** „sesuo“: *Turiu dvi sėsuvas: Agotą i Jadvygą* (R. B.).
125. **siaurūkas** (rėžis), žr. 22.
126. **sėna** čia „riba“: *Kantminių bala – siena tarp Kantminių i(r) Bartkūnų*. (R. B.). *Bučėlių pievas skiria siena Naryškino miškai* (A. Ž.).
127. **siūti**: *Siuvėjas Gasčiūnas aidava par kaimus siūdams* (A. Ž.).
128. **skalūs, -ī** bdv.: *Akmuo labai skalus buva* (J. Kb.).
129. **skeřskelis** „kryžkelė, kelias, einantis per laukus“: *Skerskelis ain par laukus* (R. B.). *Ir Strazdmišky gal skerskelis*.
130. **skūsti**: *Nuo medžių skusdavom žievę i valgydavom* (J. Kr.).
131. **spjāudytis**: *Sėniai spjāudydavos, durniais vadina* (kam ripką muša) (A. Ž.).
132. **stūkas** „žemės gabalas, sklypas, neapibrėžto dydžio, paprastai nedidelis“: (LKŽ XIII 1014 12-oji r.): *Žemę stukais išsidalina. Stuką pridėjo. Stukelį pridėjo vienam lauke, kitam lauke* (R. B.).
133. **į-statyti**: *Šalteny būdava įstatyta bačka, vanduo aidava i aidava. Paskui uždėja rentiniį. Švarus vandeniuks bėgdava* (V. G.).
134. **šaltėnis**: „šaltinis“: *Iš Vaičiulia kalna ain šaltenis. Gedmina kluone šaltenis. Šalteniuks – tai skersai šuliniuks. Daugiau glaunių šaltenių nėr.* (V. G.).
135. **šáltmėtė**: *Gerdavom šáltmėčių, liepžiedžių arbatos nuo pilvo, plaučių ligų* (S. Mat.).
136. **nusi-šaukti** „vadinti“: *Taip tie rėžiai nusišaukiami, nušaukiami* (A. B.).
137. **nusi-šaukimai** „pavadinimai“: *Balų nusišaukimų daug* (R. B.).
138. **už-šaukti** „pavadininti“: *Miško dalį tankyne užšaukė ir taip paskui šaukdava* (J. Kb.).
139. **šėrnas**: *Prastai bulbėm: apstoj šėrnai, viską nuėdė* (S. Mat.).
140. **šiaudas**: *Šiauda (-o) (t. y. šiaudu) da buva* (pašarui) (J. Kr.).

141. **šlapūmai** „drėgnos, užsemtos vietos ir tas procesas“: *Pavasarij par šlapumus* (laiką ir vietą gali reikšti) *nieks nevažiuodava* (L. D.). *Tai taip darydavom par šlapumus vasarą* (važiuodavo kitais keliais: gal ant Pauparių, Smilgių, Bridų) (A. Ž.).
142. **su-šlīmti** „susirgti“: *Buvau labai suslīmės* (A. Ž.).
143. **šlīnas** „balkšvas, melsvas molis“: *Šlymbaly viens šlīns* (R. B.).
144. **šmōtas**: *Kamšas šmōtais* (= vietomis) *da pjāustė* (= pjaudavo) *žmonys. Šilynę pjāudava* (R. B.).
145. **šūnkelis** „siauras, prastas kelelis“: *Ant Daujočių šūnkelis* (iš Lygudų) (S. Pe.).
146. **at-šūsti** „atsileisti, atmirkti“: (Nuo tų gydymų) *atšuta viskas, gerklę atleida. Gydytojai klāuse, kuom gydēm* (L. D.), žr. 167.
147. **šventpavakarīs** // **šveñtpavakaris** „pasilinksminimas šventės vakare“: *Surengdavom šventpavakarį koki* (J. Kr.).
148. **tatūšis** „tėvelis“: *Mama su tatušiu išėja į mišką. Tatušiai pariāja, aš sergu* (L. D.).
149. **trañdys** dgs. „kojos pado, kulno ar piršto tvinkinys“: *Trañdys ant kojų āugdava* (t. y. **augliai**) (R. B.).
150. **pri-trāukti**: *Pri-trāukdava badgrėbli pilną šiaudų* (V. G.).
151. **trinti, nu-trinti**: *Trintuką pasiima su dviem rankom i nutrina* (nušukuoją) *kūlius. Žr. „Iš kultūros istorijos“*.
152. **trintūkas**, žr. **kūlio nagai** (86): *Trintuką tėvus padarė prieš penkiasdešimt aštuonis metus* (A. Ž.). Su juo dengė stogus (151).
153. **trobėlė**: *Trobėlė buvo kirviu statyta* (be kitų įrankių) (R. B.).
154. **ukvātnas, -a** bdv. „turintis norą“: (Kiti ėjo pono miško vogti). *Nebuvau dideliai ukvatnas* (tai daryti) (A. Ž.).
155. **ūlyčgalis, ūlyčgalīs** (LKŽ XVII 433) „ūlyčios, kaimo galas (senojo kaimo)“: *Bartkūnų bala ulyčgaly prie Eglyno keliuko* (R. B.). *Ulyčgaly buvo navatnas mėlynas akmenas, skalus* (J. Kb.).
156. **ūžaugliai, ūžaugliai** „jaunuoliai, paaugliai“: *Mūsų ūžaugliai nieka netik* (senovišku gydymu) (V. G.).
157. **ūžžadai** „įžadai“: **Užžadiniai** (kryžiai) *buva, ūžžadus statydava* (= darydavo) (A. Ž.), t. y. pasižadėdavo padėti kryžių.
158. **vaikēsas** „vaikėzas“: *Tarnava du vaikėasai, dvi meřgės, jos buvo po raktu* (užrakinamos) (L. D.).
159. **váikščioti, váikščioja (váišksto), -ojo**: *Ant rankų pasirem, kojas iškel’ i vaikšta. Jie mok i ant kumbokų vaikščiot* (A. Ž.).
160. **už-vařdyti** „užkalbėti, užburti“: *Užvařdys, būdava, i pagyda (-o) rožes* (A. Ž.) (gal ir felčeris ?); **ūžvardis** „pavadinimas“.
161. **varýti**: 1. *Viens (ripką vara, kits atkar’* (= atmuša), žr. 51, 82. 2. **kiaūle varýti**, žr. 56.
162. **vienái** dll. „vienui“: *Aš buvau vienai vienas* (R. B.).
163. **susi-viēnyti**: (Po smarkaus lietaus) *susivienyj visos balos* (dėl Tarpbaliukų ar Tarpbalių) (R. B.).
164. **vienkiemis**: *Tada da vienkiemy gyvenom* (A. Ž.).
165. **vienuolikinis** (rėžis), žr. 22.
166. **viētīninkė**: *Aš vietīninkė: čia gimus, čia augus. I daba čia gyvenu* (S. Mat.).

167. **vynióti**: *Vištos žarnom vynioja vaikui kaklą* (nuo krupo) (V. G.).
 168. **vinkšna** „guobinių šeimos medis“: *Gedmina vinkšna kiauru viduriu* (R. B.).
 169. **iš-virsti**: *Iš karietas išvirta koks penkiolika vyrų* (= išlipo) (A. Ž.).
 170. **viršininkas** „kerdžius“: *Viršininks tvarkė piemenis* (A. Ž.).
 171. **žambris**: *Su žambriu arinėju bulbes. Tėvas padarė prieš 50 m.* (A. Ž.).
 172. **žarnos**, žr. 167.
 173. **žibinkštis** „žebenkštis“: *Žibinkštis pinigą išnešė. Žmogus palika bagots* (R. B.).
 174. **žydėlis** „toks šokis“, žr. 35.
 175. **už-žėlti**: *Bala panyka, užžėlė mišku* (R. B.).
 176. **žvėrys** sm. vns.: *Vokietis – žvėrys, – viską imdava* (A. Ž.).
 177. **žvyrduobė**: *Teber Paužvoaria keliuks, Bungių keliuks, žvyrduobė, Vaičiulia kalns* (V. G.).

Žodžiai surašyti maždaug pagal LKŽ tvarką. Kaip ir visas dvidešimties tomų žodynas, čia pateikti žodžiai ne tik atspindi dalį leksikos, būdingos Gruzdžių apylinkei (valsčiui, seniūnijai), **bet ir glaudžiai susiję su etnografija, liaudies medicina, apskritai su kultūros istorija**. Užrašyta, kai dar kaimai nebuvo tiek sunykę kaip dabar. Buvo daugmaž dar prisimenami mikroobjektų pavadinimai. Tokių dalykų nebūtų galima atkurti ištuštėjusiuose kaimuose.

Visa leksikologinė medžiaga LKŽ esti žymima Grz. (= Gruzdžiai).

Tačiau skaitytojas, norėdamas atsekti, kuriame kaime žodis pavartotas, gali surasti pagal pateikėjų inicialus (jie gale sakinio nurodyti). Kitas santrumpas galima išsiaiškinti pagal minėtą Lietuvių kalbos žodyną. Specialiai atspindėti apylinkės žodyną čia nesiekiama, o labiau pabrėžti realiųjų bruožus, kad jos būtų geriau suprantamos. Akivaizdu, kad čia daug skolinių: *blėtis, brikutis, brukas* ir kt.

Transkripcija supaprastinta, kad būtų lengviau skaitytojui bei spaudai. Kiti išryškinti žodžiai (sakiniuose) irgi leksiškai svarbūs, taip daroma trumpumo dėlei.

Pastabos dėl formų. Iš leksikos išryškėja specifinis tarmės žodynas (*nampusė, atkarti, ripka...*), būdingas šiai vietai. Justai ir priešdėlių skirtinga vartosena (*pamirė, panyko...*), bk. būtų iš-.

Atkreiptinas dėmesys dar į vieną retą formą, būtent veiksmažodžio būtojo dažninio laiko formą su galūne *-ai*, kuri lyg ir turėtų rodyti II asmenį, o turi III asmens reikšmę: *Viskas tvarkō būdavai. Pritemdavai. Bulbių nesodydavai. Su trim arkliais dirbdavai. Šiaudus į káuoges kraudavai*; plg. dar žodžius žodynyje: *karšdavai, samdydavai, paskolydavai*. Visur čia lauktume III as. formų su *-davo*. Kitų laikų III as. formos įprastos.

Girdėta iš Leono Dambrausko, gim. 1902 m. Nikañčių k., Meškuičių apyl. Nuo 1933 m. gyveno Račiuose.

IV. Iš kultūros istorijos

Ekspedicijos metu rinkta vietovardžiai bei žodžiai. Kiti dalyviai užrašinėjo kitus dalykus. Tačiau kalbantys su žmonėmis, tekdavo išgirsti įvairios informacijos. Jos surinkta ne ištisai, o tiktai keletas nuotrupų. Įdomesnius atvejus reikėtų užfiksuoti, nors ir fragmentiškai: viena, jau dalis kaimų yra visiškai išnykę, be to, ir dalis

ekspedicijos dalyvių nebesulaukė šių dienų. Todėl bus ne pro šalį tas įdomesnes nuotrupas paskelbti.

Čia bus kliudomi keli mažmožiai: švietimas bei pedagogika, liaudies medicina, dabar jau išnykusios realijos, šokiai bei žaidimai, istoriniai prisiminimai (iš senelių pasakojimų ir kt.).

1. *Švietimas ir pedagogika*. Kn. „Gruzdžiai“ (1999) palyginti dažnai minimos mokyklos, o 1970 m. ekspedicijoje retai kas jas minėjo. Tik Kęstutis Virbickas sakėsi dvejus metus lankęs Maniūšių pradinę mokyklą. Dažniau pasakojo, iš kur išmokę skaityti ir rašyti. Štai Leonas Dambrauskas išmokęs iš pažįstamo Povilo Rumbino ir tuo metu gerokai apsikaitęs. Skaityti mokėjo daugelis.

Rokas Beinoras, gimęs Dargaičiuose, papasakojo, kad caro laikais 6 m. amž. vaikai eidavo mokytis poterių. Mokiusi Ona Tamašauskienė. Išmokdavo ir skaityti. „*Jau uriadnykas atvažiuoja, vaikai, slėpkitės!*“ Tada vaikai slėpdavo suolus, kėdes ir imdavo žaisti ar ką nors dirbti. Už mokslą imdavo po centnerį bulvių nuo kiekvieno vaiko; visa tai vyko XX a. pradžioje. Gal ir pats Rokas bus ten mokėsis, nes pamena detales.

Minėjo jis ir knygnešį Balčiūną, kurio žmonės laukdavo atnešant kalendorių iš Tilžės.

Buvo jie girdėję ir apie mokyklą, dar senesnę, kirviu statytą, apie kurią klausinėjęs kraštotyrininkas P. Bugailiškis. Mokiusi ten senikė.

O vaikai tų žmonių buvo dažnai neprastai apmokyti. Dažnas pateikėjas skaitė laikraščius.

2. *Medicina*. Liaudies medicina senųjų galvose dar buvo gana gaji, mielai apie ją pasakojo ne vienas. Ir vis tvirtindavo, kad toks gydymas pagelbėjęs. Tik apgailėstavo, kad jaunimas tuo netikįs. Žinoma, liaudies medicina buvo labai susijusi su prietarais. Tačiau gydomosios žolės dažnai padėdavusios. Šiuo atžvilgiu Gruzdžiai nelabai išsiskyrė iš visos Lietuvos. Tik ten didelį poveikį darė geri vaistininkai (A. Trečiokas). Pavyzdžius žr. Retesnių žodžių skyriuje.

3. *Daiktai, realijos*. Teko matyti įvairių daiktų, išklaudyti pasakojimų, ką su jais darydavo.

Bādgrėblis – sieksnio pločio (2,13 m) galva, į ją sudėta keliolika dažniausiai ažuolinių (uosinių) ilgokų dantų, kotas gerokai trumpesnis už paprasto grėblio kotą. Juo buvo grėbstomos šiaudų liekanos (padraikos). Vinco Grigaičio (Dargaičiuose) gerai apibūdinantis veiksma sakiny: *Pritrauki pilną (badgrėblį), pakeli, palieki*. Badgrėbliais grėbstydavo ražienas. Ir LKŽ I 545 rašo: *didelis vilkte velkamas grėblys rugienoms grėbstyti*. Ir ten pat: „*Mačiau tavo dėdę, grėbstantį bādgrėbliu rugienas* Jnš.“

Kūlio nagai, arba **trintukas** – įrankis stogams dengti. Tais kūlio nagais (trintuku) nutrindavo (nušukuodavo) kūlius. Trintuko ilgis 54 cm, plotis – 11,5 cm, į korpusą sukalta 17 ažuolinių dantų, o pats trintukas drebulės ar beržo medžio. Abi rankenos po 3,6 cm storio. Už jų abiem rankom pasiima ir šukuoja (grėbia).

Kūlio nagus gavau iš Antano Žasino ir perdaviau „Aušros“ muziejui 1970 m. Jie padaryti jo tėvo (irgi Antano) 1912–1913 m.

Rėžiai. Po valakų reformos įsigalėjo trilaukė sistema. Žemės dalijimas rėžiais buvo įprastas dalykas. Mano tėvai rodė, kaip buvo rėžiai išsidėstę, ir net buvo nubraižę planą. Pagaliau mūsų pačių žemė susidarė iš 4 pailgų rėžių ilgumo arti km. Todėl ne visada rėžiai tokio paties dydžio.

Štai S. Matuliokienė (gim. 1893 m. Žiogų k.) informavo, kad siaurukas rėžis (6 sieksnių pločio), t. y. $6 \times 2,13 \text{ m} = 12,78 \text{ m}$, devynsieksnis – 19,17 m, vienuolikinis – 23,43 m, o Venantas Mačiekus teigia, kad Račių k. platusis (18 sieksnių), o sieksnis turėjęs 1,95 m Lietuvoje, tai mažasis sieksnis¹². Tada atitinkamai rėžiai būtų: $18 \text{ s} = 35,1 \text{ m}$, vienuolikinis = 21,45 m, devynsieksnis = 17,55 m, $7 \text{ s} = 13,65 \text{ m}$. Mačiekus mini, kad Mažeikių k. ūkininko žemė buvo 7 rėžiuose, iš jų 3 platūs, o kiti siauri. Mūsų žemės rėžiai buvo kur kas platesni¹³.

Rėžiais dar buvo dalijamasi, kad visi dalyviai gautų po vienodą gabalą panašios žemės: ariamos, ganyklų ar pan.

Bendras darbas. Kūlimo, linų mynimo ir kitokios talkos daug lengviau būdavo atliekamos bendrai. Taip, atrodo, buvo išpiltas Lažų // Baudžiaivos kelelis, kad būtų lengviau patekti į dvarą. Tuo buvo suinteresuotas pats dvaras, ir jis galėjo visiems paliepti. Kaip ilgai išliko pavadinimas!

Perkelti trobą į kitą vietą atskiram žmogui neįmanoma. Kai Antanui Žasiniui reikėjo „perkratyti“ trobą į kitą vietą, ji buvo keliama ant tokių specialių „šlypklių“ (jų vardo šeimnininkas neminėjo), kurių ilgis buvo 1,4 m, jų buvo dvi (gal ir daugiau). „Šlypkės“ palyginti nesunkiai slinko žeme (gal arklių traukiamos). Ir sveika troba atsidūrė kitoj vietoj.

Roko Beinoro pasakojimu, buvo norėta Povilaičio 150 metų senumo trobą (Dargaičių k. gale), dar kirviu statytą, pervežti, bet tas darbas nebuvo įvykdytas.

Sunaikintas Dargaičių k. ir senosios daraktorių mokyklos pastatas, kurio išorė nebuvo graži.

Šalteniuose buvo statomos statinės „bačkos“, daromi rentiniai, kad išliktų „švarus vandeniukas“ (Gedmino kluone ir kt.).

Rýtkulis (rýkulis, rytkulýs). Žmonės gerai mena rytkulį, ypač Rokas Beinoras iš Dargaičių k. Mat jo senelio būta rytkulio. Rytkuliai ne tik organizuodavo ryto meto kūlimą, bet ir nustatydavo, kam kuri rytą reikia eiti kulti. Pagal LKŽ, jie buvo dvaro parankiniai. Net sakinytis ten prastai juos apibūdina: *Vagoriai, lavininkai, rykuliai ir kiti šunėdžiai... kandžiuryjo* (matyt, vargino) žmones. O tiesiog iš Gruzdžių ten įdėtas sakinytis: *Prasikūlė kiek, rykulytis tuos atėmė į dvaro klėtį už pernykštę skolą* LKŽ XI 617, 752. Tai buvo baudžiaivos laikais.

Meistrai. Dažnai žmonės mokėjo patys gaminti įrankius. Štai A. Žasino tėvas padarė ne tik kūlio nagus 1912–1913 m., bet 1920 m. pasigamino pats ir žambri, su kuriuo vagodavo bulves. Kaip matėme, patys perstatydavo trobas.

J. Krištopaitis rodė indaują – dėžutę (gal ir savadarbę, vertą muziejaus, padarytą 1912 m.), minėjo kaimyną, statantį krosnis. Patys darėsi spragilus, grėblius, dalgiakočius.

Mokytojas Rokas Bagdžiūnas turėjo darželį, jį net žmonės vadino **Bagdžiūno darželiu**.

Buvo ir muzikantų, menininkų ir kitų žymių žmonių. Mėgdavo ir vietovardžius aiškinti: be minėtų Ratkūnų, Valdomus sakė pavadinę „tai, kas valdoma“, „valdomas kraštas“¹⁴.

¹²Sieksnis buvo greičiausiai caro laikų (= 2,13 m), taip rodoma ir LKŽ XII 508. O senasis Lietuvos sieksnis (1,95 m) vargu ar begalėjo išlikti, todėl V. Mačiekiaus teiginys („Gruzdžiai“, p. 42–44) bent diskutuotinas.

¹³Šių rėžių plotis apie 50 m (beveik 23 su puse sieksnio), ilgis 750 m. Tai jau visiškai kitokios dalybos.

¹⁴Apie įžymesnius žmones rašoma daugelyje vietų, žr. *Gruzdžiai*, p. 147, 176, 204–274 ir kitur.

Póstovis. Šis žodis minėtas LKŽ X 460: *popietinis postovis, pogulis*, tačiau pagal Antaninos Beinoraitės pasakojimą šį aiškinimą galima išplėsti plg.: *Par postovį visi susirinkdavo i giedodavo (tai būdavo pirmasis postovis). Antrą dieną tai darydavo ant kito kapo. Trečią dieną ant Jono kapelių giedodavo ir melsdavosi.* Tai tokie būdavo, jos pasakojimu, trys postoviai.

Žaidimai ir šokiai. Kaip minėta, labai populiarus buvo ripkos mušimas. Tuo versdavosi ir pusberniai, ir suaugę, tik seniems nepatikdavę. Geriau ripka riedėdavo keliu. Viena pusė varydavo, kita pusė atmušdavo „atkardavo“. Žiūrėdavo, kas ką nusivarys. Jei gerai atkórė, tai ją pristabdė. O pati ripka – tai *apskrita medžio atpjova, ritinėjama žaidžiant; ritinis* LKŽ XI 678.

Kaip visoje Lietuvoje, taip ir Gruzdžiuose buvo ridenami kiaušiniai „iš atimtinių“. Iš šokių jau minėjau greičpolkę, polką, žydelį. Beje, LKŽ jis nepaminėtas.

Kūlimo taktų imitacija. Lyguduose netikėtai iš Stasės ir Benedikto Petručių teko išgirsti lig tol man nežinomą dalyką: 6 (šešis) pliaukštelėjimus abiem rankomis šitokia tvarka: 1) kaire ranka į kairę šlaunį, 2) dešine ranka į dešinę šlaunį, 3) kaire – į pilvą, 4) dešine – į pilvą, 5) kaire – į kaktą, 6) dešine – į kaktą. Petručiai negalėjo paaiškinti tų pliaukštelėjimų reikšmės, tik sakėsi prisiminę, kad senoliai taip darydavę. Šio reiškinio nepaaiškino ir vietiniai muziejininkai. Tiktai mano lietuvių kalbos mokytojas Juozas Tarvydas laišku pranešė, kad tai esąs kūlimo taktų imitavimas. Tai tinka kuliant šešiese. Jei kūlėjų mažiau, atitinkamai mažinamas pliaukštelėjimų skaičius.

Ir iš tiesų juk yra dainelių, pamokančių išsiklausyti į taktą. Visiems žinoma L. Giros: *„Kampe tupi, kampe tupi, kuliam keturiese“*, skirtas keturiems kūlėjams. „Lietuvių tautosakos rinktinėje“ rašoma: *„Vienam kuliant: /Pupt, pupt, pupt.../. Dviem kuliant: /Pu-pupt, pu-pupt.../. Trims kuliant: /Bus duonos.../. Keturiems kuliant: /Pats su pačia, duktė trečia.../“¹⁵.*

Tokių garsinių takto imitacijų girdėta Raseiniuose ir kitur. Prof. D. Klumbytė girdėjusi Švėkšnoje apie Mikitą dainele, imituojančią kūlimo taktą.

Pasakojimai apie Naryškino žmoną. Kaip žinoma, Gruzdžių dvaro valdymą po Zubovų perėmė jo giminaitis Naryškinas, valdęs iki Pirmojo pasaulinio karo¹⁶. Žmonių pasakojimu, jo žmona buvusi anglė. Jos sveikata nebuvo stipri, todėl ją vežiodavę specialiais rateliais arba ištaigiu kabrioletu (kaleskėle). Lydėjusi didelė palyda, „koks penkiolika žmonių“. Kalbėdavę angliškai, rusiškai, kartais lenkiškai. Iš jų buvę ir su pasižymėjimo ženklais: skardos gabalai su levais ir ereliais, švarkai su metalinėmis sagomis. Toks būdavęs ponios pasivaikščiojimo ratas.

Medžiaga surašyta beveik išimtinai remiantis žmonių pasakojimais. Kadangi buvo darbų metas, dažnai trūko laiko pasitikslinti, su objektais susipažinti irgi ne visada buvo laiko. Todėl vienur kitur gali būti netikslūs objektų lokalizacija. Kalbus pateikėjas imdavo pasakoti ne tik apie savo kaimą. Šiaip daug kas išryškėdavo iš kelių pasakotojų žinių sutapimo ar nesutapimo. Todėl tokių netikslumų nebus daug.

¹⁵ Žr. *Lietuvių tautosakos rinktinė*, Vilnius, 1954, p. 268.

¹⁶ Kaip matome, duomenys pagal žmonių pasakojimus ne visada sutampa, pvz., Naryškino šeimos pasitraukimas į užsienį (1920 ar 1922 m.). O gal teisus V. Jocys: *Pirmasis pasaulinis karas 1915 m. nutraukė Naryškinų giminės valdymą Gruzdžių dvare (Gruzdžiai, p. 405).*

Vis dėlto čia prabyla seniaĩ į praeitį nuslinkę laikai ir žmonės. Manyčiau, kad tai šiuo tuo bus prisidėta prie Gruzdžių istorijos.

Literatūra ir šaltiniai

- BgRR – Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1958, t. 1, 1959, t. 2, 1961, t. 3.
- DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Leid. 3, Vilnius, 1993.
- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius, 1994.
- FrnEW – Fraenkel E. *Litaisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg; Göttingen, 1955–1962.
- LAS – *Lietuvos administracinis-teritorinis suskirstymas*, Vilnius, 1959.
- LASŽ – *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, Vilnius, 1976, d. 2.
- LKG – *Lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius, 1965, t. 1; 1971, t. 2; 1976, t. 3.
- LKK – *Lietuvių kalbos klausimai*, MA, Vilnius, 1957 (romėniški skaitmenys rodo tomus, arabiški – metus ir psl.).
- LKRŽ – *Lietuvių kalbos rašybos žodynas*, Kaunas, 1948.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, Kaunas, 1941, 1947; Vilnius, 1956–2002, t. 1–20.
- LLŽ – *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1996.
- LPŽ – *Lietuvių pavardžių žodynas*, Vilnius, 1985, t. 1, 1989, t. 2.
- LUEV – *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius, 1963.
- MLTE – *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, 1966, t. 1.
- SKŽD – Skardžius P. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius, 1943.
- VanHD – Vanagas A. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius, 1970.
- VanHEŽ – Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981.
- Vanagas A. *Lietuvių hidronimų semantika*, kn.: *Lietuvių onomastikos tyrinėjimai*, LKK. XXI, Vilnius, 1981, ten ir B. Stundžios str.
- Vėlius CHMP – Vėlius N. *Chtoniskasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*, Vilnius, 1987.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Gruzdžiai“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Damijonas Šniukas*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Vida Kasparavičienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės www.llt.lt straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainės www.llt.lt pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data) .